

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Identita Evropy-
různé pokusy o vymezení jednotné evropské
identity po první světové válce**

Bc. Adéla Mikešová

Plzeň 2011

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Identita Evropy-

**různé pokusy o vymezení jednotné evropské
identity po první světové válce**

Bc. Adéla Mikešová

Vedoucí práce:

Prof. RNDr. Ivo Budil, Ph.D., DSc.

Katedra antropologických a historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2011

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2011

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala za pomoc při utváření této práce
Prof. RNDr. Ivo T. Budilovi, Ph.D., DSc.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 HISTORICKÝ VÝVOJ OD ANTIKY PO PRÁH 18. STOLETÍ.....	4
3 PRVNÍ NÁZNAKY INTEGRAČNÍCH TENDENCÍ 18. A 19. STOLETÍ	11
3.1 Charles-Irénée Castel Abbé de Saint-Pierre	12
3.2 Immanuel Kant	13
3.2.1 K věčnému míru.....	14
3.3 Hrabě Claude Henri Ruvroy de Saint-Simon	15
3.3.1 O reorganizaci evropské společnosti.....	17
3.3.1.1 Velký parlament	18
3.3.1.2 Poslanecká sněmovna	19
3.3.1.3 Panská sněmovna.....	19
3.3.1.4 Hlava evropského parlamentu	20
3.4 Guiseppe Mazzini	21
3.4.1 Mladá Itálie, Římská republika	22
3.4.2 Evropa: její stav a vyhlídky.....	24
3.4.3 Mazzini – zastánce republikánského zřízení.....	26
3.5 Pierre-Joseph Proudhon	28
3.6 Jean Jaurés	28
4 HISTORICKO-POLITICKÝ VÝVOJ A INTEGRAČNÍ KONCEPTY NA SJEDNOCENÍ EVROPY PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE	32
4.1 Společnost národů.....	33

4.2 Integrovní koncepty na sjednocení Evropy po první světové válce	36
4.3 Projekt Tomáše G. Masaryka	37
4.3.1 Středoevropská unie.....	37
4.3.2 Nová Evropa.....	39
4.3.2.1 Pangermánský plán světového panství: Berlín– Bagdád	40
4.3.2.2 Problém malých národů a států; federace malých národů	42
4.3.2.3 Národnost a mezinárodnost.....	43
4.3.2.4 Nová Evropa – Demokratický mír a jeho podmínky	44
4.4 Projekt Richarda N. Coudenhove-Kalergiho	46
4.4.1 Pan–Evropa	48
4.4.1.1 Evropa a svět	49
4.4.1.2 Hranice Evropy	51
4.4.1.3 Evropa a Anglie.....	53
4.4.1.4 Evropa a Rusko.....	54
4.4.1.5 Evropa a Amerika	56
4.4.1.6 Evropa a Společnost národů.....	57
4.4.1.7 Evropské válečné nebezpečí	58
4.4.1.8 Evropa po světové válce.....	59
4.4.1.9 Německo a Francie.....	60
4.4.1.10 Národnostní otázka.....	62
4.4.1.11 Cesty k Pan-Evropě.....	63
4.5 Projekt Aristida Brianda	64
4.5.1 Memorandum sur l’organisation d’Union fédérale européene/ Memorandum o organizaci režimu federální unie Evropské	65
4.5.1.1 Preambule.....	65
4.5.1.2 I.	67
4.5.1.3 II.	67

4.5.1.4 III.	69
4.5.1.5 Závěr.....	70
4.5.2 Neúspěch Briandovy koncepce	70
4.6 Nacistická vize sjednocené Evropy.....	71
5 ZÁVĚR	75
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	77
7 RESUMÉ.....	81
8 PŘÍLOHY	82
8.1 Memorandum sur l'organisation d'Union fédérale européenne/ Memorandum o organizaci režimu federální unie Evropské	82

1 ÚVOD

Na evropském kontinentě dochází již staletí ke sblížení různých národů, jazyků a kultur a vzniká tak i celá řada problémů pramenících z různorodosti těchto kulturních tradic. Již samotný pojem Evropa se vztahuje k něčemu, co přesahuje pouhé zeměpisné označení. Proto se naskytá základní otázka, zda existuje v této změti národních jazyků a tradic něco, co by se dalo charakterizovat jako „evropská identita“. Na tuto otázku se budu snažit reagovat v následujícím textu, ve kterém pomocí komparativní analýzy primární a sekundární literatury přezkoumám evropskou identitu na základě určitých historických událostí první poloviny dvacátého století a tří evropských integračních konceptů zmíněné doby: T. G. Masaryka, Richarda N. Coudenhove-Kalergiho a Aristide Brianda.

Pojetí evropské identity je úzce spjata s evropskou integrací, proto jsou tato dvě témata rozebírána paralelně vedle sebe. V uvažování o evropské identitě se, dle mého názoru, vždy dostaneme i k otázce evropské integrace. Z mého pohledu hlavně proto, že právě v evropských integračních konceptech (ať už 18., 19. nebo 20. století) se jednotliví autoři těchto vizí povýšili nad svou národní identitu a v zájmu zachování míru a ekonomického rozvoje Evropy začali uvažovat nad něčím, co jejich národní sebeurčení dalece převyšuje. Tak mohl vzniknout koncept evropské identity, jejíž vývoj se práce bude pomocí analyticko-syntetické metody snažit vyložit.

Problematika evropské integrace není, jak se mnozí mylně domnívají, otázkou vývoje po druhé světové válce - ba naopak, tato idea vznikla mnohem dříve. V průběhu historického vývoje se pojetí „evropské identity“ proměňovalo a nabývalo nových podob v závislosti na dobovém intelektuálním i politickém kontextu. Po druhé světové válce došlo zprvu v rámci západní Evropy, a po pádu Berlínské zdi v rámci celého

kontinentu, k relativně úspěšnému procesu ekonomické a politické integrace. Pokud pátráme v minulosti po předchozích konceptech evropského sjednocení, zdůrazňujeme především politické vize nastíněné po první světové válce, které sdíleli i mnozí českoslovenští představitelé (například T. G. Masaryk byl ve své době vnímán jako ideální kandidát na prezidenta Spojených států evropských).

Byla by však chyba zastavovat se v tomto exkurzu do genealogie myšlenek evropské integrace ve dvacátých či třicátých letech dvacátého století. Soudobá idea jednotné Evropy je daleko starší a v mnohém se dotýká samotných základů západní civilizace. Z tohoto důvodu se v úvodních částech své práce stručně zaměřím i na přehled historických událostí, projektů a tezí týkajících se evropského sjednocení od antiky přes středověk až po práh moderní doby.

Uvažování o Evropě a evropské identitě představuje jednoznačně interdisciplinární problematiku. V tomto směru není možné zaměřit se jen na historický vývoj, ale i na mnoho dalších vývojových aspektů. Například jednou z mnoha otázek, řešených po celá staletí, byla otázka hranic Evropy – což je nejen geografický, ale i politický problém. Kde Evropa končí a kde vlastně začíná? Zjednodušeně můžeme říci, že severní, jižní a západní hranice Evropy tvoří moře, východní hranice povětšinou záležela na dobovém (především politickém) konsenzu. Vymezení evropských hranic je ale pouze začátek v mapování Evropy, jejích tradic, kultury a identity. Následující práce se tedy bude snažit reflektovat zmíněnou pluralitu možných pohledů a subjektivnost tématu. Čtenáři tak bude předložena látka, která bude zahrnovat jednak stručný exkurz do vývoje evropské identity a zároveň bude pracovat s vizemi myslitelů evropského sjednocení.

Na úvod je ještě důležité zodpovědět, proč má být vůbec toto téma rozebíráno? Přestože v dnešní době je literatura s touto problematikou

poměrně hojná, je nutné si uvědomit, že až do konce 90. let minulého století bylo uvažování o jakékoliv evropské integraci z českého (respektive československého) pohledu něco tak silně ideově zatíženého, že se jedná v našich podmínkách o téma nové. Pokud bychom zdrojovou základnu porovnali například se západoevropskou produkcí, jedná se měrou a hloubkou zpracování o propastný rozdíl. Navíc, jak bylo výše zmíněno, jedná se o téma poměrně subjektivně vyložitelné (a to jak v rámci historického, ale i například mocensky-politického kontextu). Proto může každá další práce zabývající se touto problematikou přinést nový pohled na věc, což je ostatně i mým cílem.

V práci budu čerpat především z vědeckých sborníků a monografií, podle potřeby také z vědeckých časopiseckých článků. Použita bude jak primární, tak i sekundární literatura zabývající se evropskou integrací a evropskou identitou.

2 HISTORICKÝ VÝVOJ OD ANTIKY PO PRÁH 18. STOLETÍ

Málokdo z velkých myslitelů Západu pochyboval o tom, že evropská civilizace vyrůstá především z antického, židovského a křesťanského základu, přičemž mnozí romantičtí autoři přidávali v minulosti k výše zmíněné trojici podle svého národního původu rovněž pramen germánský, románský, anglosaský, keltský či slovanský. V údobí renesance a poté opět v klasicismu bylo opakovaně zdůrazňováno, že naše civilizace povstala především z antického základu. Zuzana Lehmannová pracuje ve svém článku *Odkaz Evropy globalizaci* s teorií, že právě v antice je zakotveno evropské hodnotové paradigma¹, které vychází z principu racionality, lidské aktivity a dobra.

Základním způsobem, jakým můžeme antickou kulturu zprostředkovat současnosti, je studium její mytologie. Z etymologického pohledu má slovo „mýtus“ základ u řeckého slovesa vyprávět (μυθειν). Mýtus chápala archaická společnost jako odpověď na své základní existenciální otázky². Obsah mýtu byl ztotožňován s absolutní pravdou, člověk žijící v područí mýtu chápal pravdu jako zjevení. Skutečná, pravdivá podoba bytí byla pro něj odhalena v mytické naraci (Budil, 2003: 397-398). Při studiu antické mytologie vycházíme především z děl Homéra a Hérodota.

Již Homér ve svých eposech klade důraz na původ každého hrdiny, na jeho arché (αρχη) „původ počátku“. Důležitost původu je umocněna

¹ Pojem hodnotové paradigma definuje Lehmannová ve výše zmíněném článku jako: systém základních nejobecnějších duchovních principů a hodnot příslušné kultury. Tento systém představuje integrační jádro kultury, je vždy jedinečný a určuje tím specifikum dané kultury, je jejím identifikačním vzorcem (Lehmannová, 2000: 167).

² Na existenciální povahu mýtu existuje mnoho názorů, výše zmíněný je pouze zástupcem určitého směru ve studování mytologie. Existují i oponenti existenciálního pojetí mytologie (nejen té řecké), mezi které patří například Walter F. Otto, který se ve své práci „Mýtus a slovo“ brání chápání mytologie jako jakéhosi „mytického obrazu světa“, nebo „způsobu myšlení“. (Otto, 1991: 9-11).

tím, že nejen původ hrdiny má pro epos stěžejní význam, ale důležitý je i například původ jeho zbroje. Původ je výkladem údělu a předznamenává každý čin. Wolfgang Schadewaldt ve své práci *Homérova básnická ontologie* chápe zájem o původ (počátek) jako něco, co bylo ve starém řeckém světě podmíněno sociologicky (Schadewaldt, 1991: 37 - 38). Z Homérova pojetí arché pramení význam arché pro evropskou společnost dnešní doby - arché coby počátek, prapůvod evropské civilizace. Zároveň v Homérově díle pozorujeme základní motiv řeckého a později vůbec evropského filosofického a vědeckého myšlení (Schadewaldt, 1991: 33).

Na vznik a rozvoj řecké filozofie měly také vliv komponenty mimořecké, především Východ symbolizovaný Trójou a trojským palladiem. Od Foiničanů převzali Řekové například hláskové písmo a vyspělé mořeplavectví, egyptská tradiční moudrost zase ovlivňovala řeckou filosofii. Tzv. řecký zázrak se mohl odehrát jen za přispění mnoha dalších národů, které rozvíjely další podněty na rozhraní doby bronzové a železné (Bouzek, 1994: 19).

Z řecké mytologie čerpáme i dnes, a to tehdy, když pracujeme s mýtem o únosu Európe jako jakýmsi předobrazem - první zmínce o Evropě. Mýtus o únosu Európe se vyskytuje v několika podobách, v jedné obměně se objevuje i mezi krétskými příběhy. Můžeme se domnívat, že již v době svého vzniku byl tento mýtus ovlivněn snahou autora uměle vytvořit příběh, který by se stal předobrazem pro evropskou civilizaci – nečerpal tedy z ústní tradice vypravěčů, ale byl sepsán zcela účelově.

Vypravěči nebyli zajedno v tom, zda byla Európe dcera nebo sestra krále Foinika (po němž byla nazvána Foinikie). S určitostí neznáme ani jméno Európy matky - mohla se jmenovat Télefassa, nebo Agriopé. Vyprávělo se, že Zeus spatřil Európu, když trhala na pobřeží kvítí.

Přistoupil k ní v podobě býka a unesl ji. Vyzařovalo z něj bezpochyby zvláštní kouzlo, neboť Európe mu usedla ochotně na hřbet a nechala se přenést přes moře. Tak dorazili na Krétu, kde se měla konat jejich svatba v Diktajské jeskyni. Když se dověděl Európin otec o únosu své dcery, vyslal její bratry, aby jí hledali. Bratři Európe pak založili slavná města, například Kadmos město Théby (Kerényi, 1996: 86-87).³

Divo znásilnění Európy je zachycením raně helénského záboru Kréty a je nejspíše odvozeno z před helénských zobrazení Měsíční bohyně, která jede vítězně na své oběti - Slunečním býku. Zároveň je ale nutné spatřovat za únosem Európe mnohem významnější historickou událost. Již Hérodotos viděl příčinu řecko – perských válek v nepřátelství Východu a Západu, což bylo jen potvrzeno, když Foiničané unesli Ió - dceru krále řeckého Argu. Poté následovala odvěta: únos foinické týrské princezny Európy Kréťany a únos kolchidské princezny Médei. Peršané pak podle Hérodota považovali dobytí Tróje za počátek svého nepřátelství vůči Řecku a tedy i Západu (Budil, 2007: 9).

Evropa se od počátku svých dějin vymezovala na základě kontrastu vůči tomu, co bylo mimo její území - v tomto případě vůči Východu. Pokud bychom chtěli do antiky ukotvit zrod evropské identity, můžeme říci, že

³ Existuje mnoho variant mýtu o únosu Európe, další nabízí například Robert Graves v knize Řecké mýty. V tomto mýtu vystupovala Európe také jako dcera Agénóra a Télafassy. Zeus se do Európe zamiloval, přesvědčil Herma, aby zahnal Agénorův dobytek dolů na pobřeží, kam se svými družkami Európe chodívala. Sám se připojil ke stádu proměněn ve sněhobílého býka. Európe byla překvapena jeho krásou, a když zjistila, že býk je mírný jako beránek, začala si s ním hrát. Nakonec mu vylezla na hřbet a dovolila mu, aby se s ní zatoulal až k mořskému pobřeží. Náhle však začal býk plavat pryč. Na břeh opět vystoupil Zeus nedaleko krétské Gortyny, proměnil se v orla a Európe znásilnil. Když zjistil král Agénór, že jeho dcera zmizela, poslal své syny, aby jí hledali. Každý plul jiným směrem, Foinix putoval na západ, za Libyi, na místo dnes zvané Kartágo, a tam dal své jméno Punům. Kilix plul do země Hypachajů, která přijala jeho jméno Kilikie. Kadmos se nejprve plavil na Rhodos, poté navštívil delfskou věštnu, kde se chtěl dovědět, jak Európe nalézt. Pýthie mu poradila, aby jí hledat přestal a místo toho se vydal ve stopách krávy a postavil město na místě, kde kráva únavou padne. Kadmos tak učinil a na místě, kde kráva únavou klesla, založil město Théby. Součástí příběhu je i Kadmovo poražení hada, zasetí jeho zubů (Graves, 1996: 203-204).

tato identita vznikla především díky tlaku ze strany mimoevropských národů té doby. Asie byla pro Evropu jakousi binární opozicí, v níž viděla neustálého rivala a jímž se cítila být neustále ohrožována. Tento východní tlak byl pro Evropu znatelný, ať se šířil ze strany Trójanů, Foiničanů, Parthů, Peršanů, Arabů, Mongolů, osmanských Turků, nebo Rusů (Budil, 2007: 9).

Ze stejné koncepce jako staří Řekové vycházeli i Římané – ti se také stavěli do opozice vůči Orientu. Aby mohli Východu čelit, spojili Římané pod svou vládu značnou část Evropy - opírali se především o křesťanství a křesťanský universalismus, jakožto duchovní princip, který šel velice dobře mocensky využít (Rubeš, 1999: 71). Po pádu říše Západořímské roku 476 se pomalu, ale jistě začal svět antiky transformovat do podoby kultury křesťanských království.

Středověkou Evropu integrovanou na křesťanském základě můžeme chápat jako volnou federaci států, které pojí víra v jednoho Boha, jeden liturgický jazyk – latina, tradice římského práva a politická kultura. Tyto prvky bychom mohli charakterizovat jako vnitřní jednotící síly. K formování Evropy docházelo zejména i díky externím tlakům – například tlak ze strany Arabů, postupujících v 7. a 8. století z Arabského poloostrova na Západ, do severní Afriky, na Sicílii a na Iberský poloostrov. Tento tlak přispěl k uvědomění si vlastní identity a posílení sounáležitosti Evropanů.

Jako dokonání přeměny „postantického“ světa v klasický středověk zpravidla považujeme nástup panovníka Karla Velikého, který usedl na trůn roku 800. V období jeho panování začala Evropa nabývat forem blízkým se dnešní podobě.

Pokud chápeme středověk jako období jakéhosi evropského křesťanského universalismu, můžeme spatřovat v roce 1054 (a tedy

i v rozkolu církve na katolický, latinský Západ a ortodoxní, řecký Východ) počátek evropského partikularismu - procesu zcela opačného. Evropa se po této historické události diferencovala - docházelo k vytváření náboženského, ale i kulturního rozrůznění.

To, co započalo rozpadem říše římské koncem 4. století, vyústilo téměř o šest set let později v rozkol, kterým v Evropě pokračoval heterogenní vývoj. Samozřejmě již v této době lze i přes fragmentizaci Evropy nalézt pokusy o její unifikaci. Ovšem většina těchto pokusů narážela na vlastní ambice jednotlivých panovníků té doby. Jeden takový příklad můžeme nalézt ve Svaté říši římské - zde dochází k rozporu mezi ideou křesťanského univerzalizmu a úsilím realizovat jakoukoliv integraci v ucelené kompaktní podobě státoprávní povahy. Bylo by tedy chybou chápat křesťanství jako mocenský faktor, který by vedl automaticky k harmonické spolupráci jednotlivých zemí, jenž by vedla až ke kooperaci v celoevropském měřítku. Tuto teorii potvrzuje i fakt, že Francie, ač v té době také křesťansky založená, stála mimo Svatou říši a byla jejím silným konkurentem, později (během třicetileté války) stojícím zcela v protihabsburském táboře (Veselý, 2000: 93).

Pokud se vrátíme zpět, zhruba do 14. století, tak můžeme v nástupu renesance, reformace a humanismu spatřovat konec údobí integrování Evropy a počátek období nového, charakteristického jevem opačným – evropským partikularismem. Pozornost se nově přenáší na fungování a uspořádání státu, především státu národního.

Objevuje se nový fenomén evropské rovnováhy, která je narušena až napoleonskými válkami. Rovnováha moci vznikla spontánně. Ve chvíli kdy nějaká z mocností začala vystupovat příliš sebejistě, vytvořila se proti ní koalice, která zamezila jejímu dalšímu růstu. K tomu nedošlo ve jménu teorie mezinárodních vztahů, ale spíše v důsledku krátkodobého zájmu zúčastněných stran. „Mezinárodní vztahy tak byly analogické

vztahům mezi svobodnými občany v liberální republice: dlouhodobá rovnováha zájmů se vytvářela vzájemnou souhrou i konfliktem mezi krátkodobými individuálními zájmy“ (Laughland, 2001: 105).

Přechod od absolutismu k občanství a ustavení občanů jako hlavní politické síly můžeme považovat za přelomový bod evropských dějin. Tímto zlomem byla roku 1789 Francouzská revoluce. Podle některých autorů původním motivem Francouzské revoluce byla vzpoura aristokracie, která tváří v tvář reformě zamýšlené monarchií, hájila svá tradiční privilegia. Aristokracie však po svolání generálních stavů nedokázala udržet, či získat postavení hegemonu politického vývoje a přenechala tak volné pole a iniciativu radikálním představitelům třetího stavu, kteří využili nově ustanovené platformy Národního shromáždění k frontálnímu útoku na hodnoty a politický systém ancien régime.

Napoleonské války byly dalším důležitým mezníkem ve vývoji historických událostí na evropském kontinentě. Znamenaly ovlivnění reformy státních institucí a armády (zejména v Prusku), rozvoj liberálních snah v ústavních záležitostech, reformu volebního zastoupení a nejrůznějších svobod založených na moderní koncepci lidských práv. V neposlední řadě způsobily napoleonské války také postupné zformování moderních společností, jejichž politika spočívá na konkurenčním boji politických stran (Fasora, Hanuš, Malíř, 2005: 9).

Dlouhodobě také docházelo k přesunu náboženství z veřejné do soukromé sféry, což mělo za následek, že v tomto období nastala určitá krize v pojetí evropské identity. Společnost, která se až doposud silně identifikovala na náboženské rovině, nyní pociťovala vakuum, které bylo nutné zaplnit jinou než náboženskou koncepcí. Na přelomu 18. a 19. století reagují na tuto krizi nové sekulární koncepce. Ty se snaží ukotvit pojetí evropské identity na jiném, než na křesťanském základě. Jazykověda přináší teorii o původu Evropanů z Indie, což způsobuje obrat

v sebeidentifikaci Západu. Ten se začíná upínat k nové vědě – indoeuropeistice. To, co ovšem započalo na poli vědy v lingvistice, začalo nabývat nových podob a přesunulo se spíše do zájmu kulturně-antropologického odvětví.

S touto problematikou se již dostáváme do období, které bude rozebráno v další kapitole. Kde ve volné návaznosti na tento historický vývoj, bude kladen hlavní zřetel na integrační koncepty zformované během 18. a 19. století.

3 PRVNÍ NÁZNAKY INTEGRAČNÍCH TENDENCÍ 18. A 19. STOLETÍ

Při pohledu do historie zjistíme, že různých pokusů o vytvoření integrovaného celku na území Evropy bylo mnoho, měly rozličné cíle a iniciovaly je různé zájmy. V rámci této práce se budeme konkrétněji zabývat integračními tendencemi v meziválečném období, mezi lety 1918 – 1939. Nicméně pro vývoj v tomto období je důležité reflektovat ideje sjednocení, které mu bezprostředně předcházely. Proto zde můžeme ve výčtu zmínit významnější vizionáře evropského sjednocení, jakými byli ve století osmnáctém abbé de Saint-Pierre, Immanuel Kant, na přelomu století osmnáctého a devatenáctého Henri de Saint-Simon a ve století devatenáctém Guiseppe Mazzini, Pierre-Joseph Proudhon, či Jean Jaurés (Bond, Smithová, Wallace, 1998: 19). Josef L. Kunz uvádí v článku *Pan Europe, The Marshall Plan Countries and the Western European Union*⁴ ještě další jména teoretiků evropské integrace, například Victora Huga (*Les États-Unis de l'Europe*, 1849), Renana a Bluntschliho (*Die Organisation des europäischen Staatenvereines*, 1878), Marchanda (*Nouveau projet de paix perpétuelle*, 1842), Malardiera (*Confédération européenne*, 1861), Lemmoniera (*Les États-Unis de l'Europe*, 1872), Schliefa (*Der Friede in Europa*, 1892), Steadse (*The United States of Europe*, 1899), Novicova (*La Fédération de l'Europe*, 1901), Sira Maxe Waechtera (*Der europäische Bund*, 1907) (Kunz, 1948: 869).

Je nutné poznamenat, že doposud neexistuje jednotný pohled na konkrétní počátek evropských integračních myšlenek. Dle některých se dají považovat za prvotní impuls integračních snah již řecké městské státy (Rubeš, 1999: 71), jiní vidí počátek datování těchto teorií až ve 13. století

⁴ Otištěném v „The American Journal of International Law“ roku 1948.

(Veselý, 2000: 93). Jak bylo již výše uvedeno, pro správné pochopení ideového ukotvení integračních snah počátku 20. století se bude práce nejprve hlouběji zabývat koncepty vzniklými od 18. století.

3.1 Charles-Irénée Castel Abbé de Saint-Pierre

Francouzský spisovatel Abbé de Saint-Pierre (1658 - 1743) „doufal, že zajistí Evropě věčný mír, který se zdál dosud neuskutečnitelný tím, že zavede pro všechny evropské národy společnou federativní vládu“, jak později napsal ve své práci *O reorganizaci evropské společnosti* Henri de Saint-Simon (Saint-Simon, 1949: 92). Přestože v tomto díle Saint-Simon označuje Saint-Pierrův návrh za „neuskutečnitelný a nedokonalý“, uznává, že je přeci jen nejkonkrétnější ze všech návrhů, které kdy byly podány od patnáctého století. Svou vizi sjednocené Evropy Saint-Pierre formuloval v díle *Věčný mír*, sepsaném roku 1713. Evropskou integraci podmiňoval Saint-Pierre vznikem všeobecné federace všech panovníků, která by se řídila pěti hlavními body:

- zplnomocněnci panovníků, kteří uzavřou úmluvu o federaci, budou pobývat stále na jednom místě a budou tvořit jakýsi stálý kongres
- bude určen počet panovníků, kteří budou mít v kongresu hlas, i těch, kteří budou vyzváni, aby k úmluvě přistoupili
- každému členu tohoto spolku bude zaručena vláda v jeho státech; jeho osoba, rodina i moc budou zajištěny proti každé cizí moci a proti vzpouře poddaných
- kongres bude nejvyšším soudcem v právních sporech účastníků federace; o zájmech každého z nich se tam bude hlasovat

- každý člen federace, který poruší smlouvu, bude dán Evropou do klatby a bude prohlášen za veřejného nepřítele.

Abbé de Saint-Pierre se účastnil v letech 1712-1713 jako sekretář dvou francouzských zmocněnců mírových jednání v Utrechtu, kde dospěl k záměru vypracovat plán, který by zajistil mír pro křesťanské státy Evropy. V letech 1712-1716 publikoval tuto myšlenku v díle *Mémoire pour rendre la paix perpétuelle en Europe a Project pour la paix perpétuelle en Europe* (Kant, 1999: 89).

Saint-Pierrova vize měla své nedostatky, které nedokázala překonat. V době vzniku tohoto konceptu nebyla Evropa připravena na hlubší integraci. A to hlavně z toho důvodu, že v době formulování této myšlenky sjednocení, které by se zakládalo na „všeobecné federaci všech panovníků“, v Evropě chyběla vůle k dosažení politické jednoty. Dále pak Saint-Pierrův návrh umožňoval zneužití moci panovníka tím, že by silně posílil jeho moc a zbavil národ všech obranných prostředků proti tyranii (Saint-Simon, 1949: 92 - 93). Tak byla vize Saint-Pierra ponechána jen v literární podobě jako předloha pro další myslitele evropské integrace.

Vize následujících autorů mj. reflektovaly důsledky a průběh napoleonských válek, vyčerpání, které po nich bezprostředně následovalo - ať již bylo hospodářského nebo jiného rázu. Zároveň byly reakcí na nové poměry v mezinárodním obchodě, mezinárodním finančnictví a dopravě (Goněc, 2007: 27).

3.2 Immanuel Kant

Immanuel Kant (1724-1804) se stavěl proti Saint-Pierrově teorii všeobecné federace všech evropských panovníků. Saint-Pierrova teorie, jak se také později ukázalo, nebyla schopna obstát v praxi, což byla i hlavní Kantova výtky. Vlastní teorii na udržení míru v Evropě a kooperaci

evropských států předkládá Kant v díle *K věčnému míru*. V tomto díle poměrně detailně rozebírá, za jakých podmínek by mělo být „věčného“ míru dosaženo a co pro to mohou jednotlivé evropské státy učinit.

3.2.1 K věčnému míru

Dle Kanta je ideální občanské zřízení ve státě zřízení republikánské. To vychází ze tří principů: *svobody*, *závislosti* všech na jediném společném zákonodárství a na *rovnosti* všech dle zákona. Republikánské zřízení je nutné pro zachování míru a stanovení určitých pravidel ve společnosti. Jak Kant ve své práci *K věčnému míru* sám uvádí: „Mír mezi lidmi žijícími vedle sebe není přirozený stav (*status naturalis*), tím je spíše stav válečný, tj. stav, který, ač není vždy vzplanutím projevů nepřátelství, je přece neustálým ohrožením míru“ (Kant, 1999: 15).

V tzv. spojení národů (*Völkerbund*) vidí Kant východisko ze situace, kdy jsou národy posuzovány jako jednotlivci, kteří si ve svém přirozeném stavu škodí již tím, že jsou vedle sebe. Aby byla tato situace odstraněna, měl by každý stát požadovat od svého souseda, aby s ním vstoupil do zřízení, které je podobné občanskému, kde každému lze zajistit jeho právo (Kant, 1999: 20). Mírový stav nemůže být zajištěn, aniž by došlo k uzavření mírové smlouvy mezi národy, která by dala vzniknout mírovému svazku. Kant chápe mírovou smlouvu jako dokument, který zajišťuje mír po konkrétní jedné válce. Pro Evropu je ale nutné zajistit ochranu před všemi možnými válkami, proto pracuje s ideou mírového svazku, který by tuto funkci vykonával. „Tento svazek nemá za cíl získat nějakou státní moc, nýbrž pouze zachovat a zajistit svobodu jednoho státu pro něho samého a zároveň pro ostatní spojenecké státy, aniž se proto tyto státy musejí (jako lidé v přirozeném stavu) podrobit veřejným zákonům a jejich násilí“ (Kant, 1999: 22). Mírový svazek by dle Kanta pracoval na základě principu federality, který by se postupně rozšířil na všechny státy a tak vedl k věčnému míru. Princip federace by

dle Kanta fungoval na základě mezinárodního práva, které by vztahy mezi státy upravovalo - což by zajistilo mírový stav v tomto svazku.

V přeneseném významu dnešní mluvy pracuje Kant s myšlenkou ekonomického kooperace mezi státy. Nemluví přímo o ekonomické integraci, v dnešním smyslu slova, ale hovoří o jakémsi „obchodnickém duchu“, který nemůže koexistovat s válkou a který se dříve nebo později zmocní každého národa. „Protože mezi všemi mocemi podřízenými státní moci je asi peněžní moc nejspolehlivější, vidí státy, že jsou nuceny podporovat ušlechtilý mír, a kdekoli na světě hrozí vypuknutí války, snaží se jí svým prostřednictvím zabránit, jako kdyby byly kvůli tomu ve stálém spojení“ (Kant, 1999: 34).

Jako další, větší, skupinu politiků, teoretiků a myslitelů zabývajících se evropským sjednocením v druhé polovině 19. století, můžeme vymezit socialisty. Do této skupiny lze zařadit i politiky, kteří svými názory vycházejí ze zcela jiných pozic. Což potvrzuje ve své knize *Znečištěný pramen* i John Laughland: „Moderní evropský projekt není prvním případem v historii, kdy se antikonzervativní liberálové (či libertariáni) zázračně proměnili v organizační, ba dokonce proto-totalitní socialisty, kteří se stavějí vůči liberálnímu řádu nepřátelsky“ (Laughland, 2001: 208). Do této skupiny řadí Laughland například hraběte Henri de Saint-Simona.

3.3 Hrabě Claude Henri Ruvroy de Saint-Simon

Hrabě Claude Henri Ruvroy de Saint-Simon (1760 - 1825) bývá pokládán za jednoho z nejvýznamnějších pokračovatelů idejí Saint-Pierre. Henri de Saint-Simon zprvu působil dojmem liberála, stoupence velkého francouzského liberálního ekonoma Jean-Baptiste Saye. Díky svému šlechtickému původu měl blízko k průmyslovým kruhům, avšak původu a majetku se zřekl ve jménu myšlenek socialismu. Spolu se svým kolegou

Augustem Comtem skončil Saint-Simon jako vlivný teoretik proto-totalitního plánovačského socialismu (Laughland, 2001: 208).

Paralelně s Vídeňským kongresem zveřejňuje Saint-Simon svou práci *O reorganizaci evropského společenství, čili o nezbytnosti spojení národů Evropy do jediného politického organismu při zachování nezávislosti každého národa*. Již sám název dostatečně vypovídá o obsahu rozpravy. Tato práce vyplývá jednak ze Saint-Simonova politického přesvědčení a zároveň z jeho názorů na společnost. Ta je dle něj chaotická a neuspořádaná, jeho přístup k politice a veřejnému životu jako takovému vychází z fatálně vědeckého přístupu. Jako řešení vidí vědecky přesné plánování všech věcí v životě společnosti, ostatně jako mnoho moderních ekonomů a libertariánů té doby. „Method exaktních věd se musí používat i v politice. Základem této metody jest úsudek a zkušenost“ (Saint–Simon, 1949: 101).

Právě v tomto raném díle vyjadřuje Saint-Simon své přesvědčení, že je Evropa té doby „dezorganizovaná“ a že je tuto dezorganizaci nutno překonat pomocí politického sjednocení kontinentu. Dezorganizace Evropy také plyne ze snahy každého státu prosazovat jen své zájmy, bez ohledu na zájmy států okolních, nebo na nějaký „vyšší“ zájem. Pro Evropu je, dle Saint–Simona, již od dob Vestfálského míru válka obvyklým stavem, což jen zintenzivňuje nutnost vzájemné spolupráce. Podobná situace, která byla pro evropské státy destabilizační, nastala v období Francouzské revoluce. Na Vídeňském kongresu, který započal 1. října 1814, se scházejí evropští panovníci za účelem ustavení míru v Evropě. Přestože každý z nich po míru touží, nejsou schopni, dle Saint – Simona, se na něm dohodnout. „Každý člen kongresu nebude mít úlohu zkoumat situaci se stanoviska obecného zájmu; nikdo k tomu nebude mít ani právo, protože každý, ať už jest vyslancem některého panovníka nebo národa, závisí na něm a protože má od něho všechnu právní moc.

Proto předloží kongresu plán osobní politiky každé mocnosti, kterou bude zastupovati; a pak buď dokazovati, že tento osobní plán vyhovuje zájmům všech“ (Saint–Simon, 1949: 90). Jedinou možností, jak v Evropě mír nastolit, vidí Saint–Simon v úplné reorganizaci Evropy.

3.3.1 O reorganizaci evropské společnosti

V práci *O reorganizaci evropské společnosti* počítá Saint-Simon se vznikem evropské federální unie, která by fungovala na principu zachování národní nezávislosti každého členského státu. Z důvodu docílení politické homogenity v rámci této federální unie by, dle Saint-Simona, musely mít všechny evropské národy stejné politické instituce. Zároveň je nutné, aby došlo k odstranění absolutismu, konkrétní vnitřní zřízení bude v kompetenci parlamentu každé země. Jelikož byl Saint-Simon při formulování myšlenky o reorganizaci evropské společnosti ve svém liberálním stádiu, považoval za vzor pro Evropu Anglii. Chtěl, aby byl napodoben britský parlamentní systém: každá země by měla dostat vlastní parlament, ale za podmínky, že uzná nadřazenost obecného parlamentu, který bude vyšší než všechny parlamenty národní a bude vybaven pravomocí posuzovat jejich rozdílnost (Laughland, 2001: 209). „Evropa by měla nejlepší organizaci tehdy, kdyby byly všechny evropské národy spravovány parlamenty a kdyby uznávaly svrchovanost evropského parlamentu, který by byl nade všemi národními vládami a který by měl moc, která se nikdy nemění“ (Saint–Simon, 1949: 102).

Aby se mohlo začít s reorganizací Evropy, je nutné, aby se nejprve spojily dva státy, které mají parlamentní režim již zaveden - tedy Anglie s Francií. Po uzavření spojenečství těchto dvou silných států, pak mohou do takto vzniklého spolku vstupovat i další evropské státy. Aby mohl být zaveden parlamentní systém ve všech zemích, které jsou doposud absolutistickými monarchiemi, je nutné, aby anglo-francouzský parlament

tyto státy podporoval. „Nabalování“ nových států do federace, která by tím vznikla, vidí Saint-Simon velice idealisticky - podle něj by se tímto postupným a nenásilným zbavováním absolutismu předešlo sporům a politickým revolucím (Saint-Simon, 1949: 108).

Saint-Simon opět odkazuje na „chaos“, který v Evropě vládne a který je nutné odstranit. Anglie využila situace po třicetileté válce a distancovala se od pevninského neklidu, tím, dle Saint-Simona jen získala. „Poněvadž je oddělena od pevniny mořem, přestala mít co společného s těmi národy, které bydlí na pevnině, také proto, že si založila národní náboženství a zavedla takovou vládu, která se silně liší od všech evropských vlád. Její ústava se již nezakládá na předsudcích a na zvycích, nýbrž na tom, co jest a bylo všude a za všech dob a co také musí být základem každé ústavy, totiž na svobodě a blahobytu národa“ (Saint-Simon, 1949: 86). Po vzoru Anglie by chaos v řád měly, pomocí parlamentního zřízení, proměnit i další evropské státy, jejichž národní parlamenty by se pak podrobily Parlamentu Velkému.

3.3.1.1 Velký parlament

Saint-Simon tak nazývá nadnárodní instituci, která by měla moc nad všemi národními parlamenty v integrované Evropě. Evropské země začleněné do evropské federální unie by musely uznat supremaci Velkého Parlamentu. Jeho kompetence by nebyly generální - byly by konkrétně vymezeny s tou podmínkou, že veškeré další pravomoci zůstanou v kompetencích parlamentů národních. Velký parlament se bude primárně zabývat celoevropskými záležitostmi (tyto záležitosti Saint-Simon nijak blíže nespecifikuje). Parlament by zprvu fungoval jako trojkomorový, přičemž by byla dolní komora složena z volených zástupců, horní komora by byla komorou pairů a scházela by se i komora hlav států. Evropský parlament by tak tvořila: poslanecká sněmovna, panská sněmovna a v čele by stál panovník.

3.3.1.2 Poslanecká sněmovna

Fungování poslanecké sněmovny staví Saint–Simon na dobré vůli každého jejího člena a na jeho silně sdíleném pocitu vlastenectví. „Toto vědomí sounáležitosti, které v národních vládách vzniká z národního vlastenectví, musí ve společné evropské vládě vyplývat jen ze stejných názorů a z nejvšeobecnějšího citu, který můžeme nazvat evropským vlastenectvím“ (Saint–Simon, 1949: 103). Členy poslanecké sněmovny evropského parlamentu by byli ti nejlepší z řad obchodníků, učenců, vysokých úředníků a znalců státní správy z každé členské země. Počet členů by byl stanoven jednoduchým poměrem: na každý milion lidí, kteří umí psát a číst bude do poslanecké sněmovny vyslán jeden obchodník, učenec, znalec státní správy a jeden vysoký úředník. Saint–Simon vycházel při určení počtu členů sněmovny z předpokladu, že v Evropě toho času žije šedesát milionů lidí, kteří dovedou číst a psát. Pak by měla poslanecká sněmovna 240 členů, kteří by byli jmenováni na dobu deseti let (Saint–Simon, 1949: 104).

3.3.1.3 Panská sněmovna

Členové panské sněmovny mají být, dle Saint–Simona, jmenováni panovníkem a jejich počet není nijak omezen. Členství by se dědilo. Panská sněmovna bude mít původních dvacet členů - význačné osobnosti, které se obzvláště zasadily o prospěch evropské společnosti. Dále by pak při každém obnovování evropského parlamentu byl zvolen nový člen, který by se prokázal výše zmíněnými zásluhami. Pro Saint–Simona je důležité, aby měl každý člen panské sněmovny majetek, kterým by se vyznačoval v rámci celé Evropy. Dále pak by tento člen panské sněmovny měl dostat od evropského parlamentu příjem pět set tisíc franků plynoucích z nemovitého majetku.

3.3.1.4 Hlava evropského parlamentu

Panovník, který bude hlavou evropského parlamentu, by se měl ujmout své funkce jako první, aby pak mohl jmenovat členy obou sněmoven. Jmenování členů obou sněmoven musí provést tak, aby nedošlo k nepokojům, nebo dokonce k revoluci. Funkce hlavy evropského parlamentu by byla dědičná (Saint-Simon, 1949: 105).

Kompetence Velkého parlamentu Saint-Simon nijak blíže nespecifikuje, generalizuje je jako: soubor všech záležitostí životně nezbytných pro společenství. Základním požadavkem je, aby byl schopen Velký parlament urovnat jakékoliv třenice na evropském území. V dalších úvahách o pravomocech velkého parlamentu se Saint-Simon spokojí jen s výčtem ve smyslu záležitostí ekonomických, až například po výchovu a vzdělávání. Nejutopičtější z hlediska doby byl princip suverenity Velkého parlamentu spojený s prolomením suverenity národních států. Tato suverenita je pak jednou z garancí demokratického charakteru evropské integrace (Goněk, 2007: 28-29). Velký parlament měl vystupovat jako jediný soudce ve sporech, které by vznikly mezi vládami. Jako jediný by měl právo vybírat veškeré daně od evropské federace. Zároveň by měl parlament disponovat vlastním městem s přilehlým územím (Saint-Simon, 1949: 105).

Dalším pro Saint-Simona důležitým principem je v rámci kooperace evropských států tzv. obecný zájem, respektive státní zájem, který ovšem musí být vždy a neustále poměřován soukromým zájmem, nesmí být soukromému zájmu nadřazen (Goněk, 2007: 28).

Ačkoliv se dá Saint-Simonově vizi vytknout poměrně velká míra utopičnosti, v uvažování o délce průběhu integračního procesu vychází z reálného předpokladu – sjednocení Evropy vidí jako proces dlouhodobějšího charakteru. Nejprve má dojít k teritoriálně užšímu

sjednocení od těch, kteří už parametr parlamentarismu toho času splňují. Základním kamenem by se tak nejprve stala francouzsko-britská unie, dalším krokem k celkové integraci by bylo přidružení německých zemí. Tak by vzniklo silné, stabilní evropské jádro, které by bylo impulsem k přidružení dalších evropských zemí (Goněk, 2007: 29). Základní úkol tohoto uskupení evropské federální unie vidí Saint-Simon v zachování celoevropského míru - i když není bezesporu pochyb o tom, že mezi další velmi významné cíle této integrace patří i hospodářské sjednocení a z toho plynoucí rozvoj průmyslu.

Poté, co v roce 1825 Saint-Simon zemřel, pokračovali v jeho díle jeho stoupenci. Jako na významného inspirátora se na něj odvolával například Auguste Comte či Édouard Herriot. Comte vydává dílo podobného zaměření ve stejné době, kdy publikuje Saint-Simon svou rozpravu *O reorganisaci evropské společnosti* (1814). V Pozitivistické revue je otištěn jeho text *O evropské situaci, o příčinách evropských válek a prostředcích k jejich ukončení*. V tomto díle navrhuje podobné organizační prvky jako Saint-Simon: vytvoření evropské vlády, která by přesahovala vlády národní. Hlavní kritérium, které ve svých pracích Comte i Saint-Simon zdůrazňovali, bylo posílení průmyslu a hospodářství jako takového. To byl i hlavní cíl integrace – proto chtěli Saint-Simon i Comte nahradit církev a teologii duchovenstvem vědců, kteří by zdokonalili tuto průmyslovou společnost (Laughland, 2001: 209, 210).

3.4 Giuseppe Mazzini

Giuseppe Mazzini se narodil v Janově roku 1805. Poměrně brzy se začal Mazzini zajímat o politické otázky, především o to, jak získat pro Itálii svobodu a jednotu. Roku 1827⁵ vstoupil do tajného spolku

⁵ Některé zdroje uvádí rok 1830 pro vstup Mazziniho do této organizace rok 1830.

Karbonářů⁶. Mazziniho aktivity se setkaly s nelibostí panující vrstvy v Itálii (později i v jiných evropských státech) a byl poslán do vyhnanství. Pro svůj první pobyt v exilu si zvolil Francii, kde roku 1831 v Marseille založil hnutí Mladá Itálie⁷. Následně pomohl založit podobné organizace (například Mladé Německo, Mladé Polsko a nakonec Mladá Evropa) i v ostatních státech. Mazziniho činnost se stala navíc inspirací pro zakládání dalších takových spolků, jedním z nich byla Spojená srbská mládež (Došeň, 2006: 53).

3.4.1 Mladá Itálie, Římská republika

Koncem roku 1831 se objevil v časopise Mladá Itálie manifest nově vzniklé strany, psaný přímo Mazzinim. Tento manifest byl sepsán v duchu romantismu - byl velmi ohnivý a vášnivý. Obrození Itálie mělo být předmětem náboženského nadšení. Aby se Mladá Itálie mohla odlišit od spolku Karbonářů, vymezila se proti jejich individualismu, který pokládala za nesprávný. Novým heslem se stala „družnost“, nikoliv individualismus spojený se získáváním hmotných statků a příliš kompromisní ve svých cílech. „Revoluce nutno dělati lidem a pro lid. To je naše Heslo; ono zahrnuje celé naše učení, jest naší vědou, naším náboženstvím, zálibou srdce našeho“ (David, Žďárský, 1900: 7).

Po zveřejnění manifestu Mladé Itálie se stala pro Mazziniho nehostinným územím i Francie. Po odhalení chystaného spiknutí, jímž mělo být povstání států sardinských, nastalo hromadné zatýkání členů Mladé Itálie. Někteří stoupenci tohoto spolku byli popraveni, jiní na řadu let uvězněni. Mazzini sám byl mezi těmi, kteří byli odsouzeni na smrt.

⁶ Karbonáři byli příslušníci tajných revolučních organizací na začátku 19. století v Itálii a ve Francii. Hnutí karbonářů vzniklo v jižní Itálii pod vlivem svobodných zednářů.

⁷ Spolek Mladá Itálie byla tajná italská politická organizace. Usilovala o osvobození a sjednocení Itálie, existovala do roku 1848, od roku 1834 byla součástí Mladé Evropy.

Tímto nezdarem skončilo první období Mladé Itálie. Po tomto incidentu odešel Mazzini do Ženevy, kde založil časopis *L'Europe Centrale*.

Dne 15. dubna roku 1834 uzavřelo osmnáct exulantů v Bernu smlouvu, kterou byl založen nový spolek – Mladá Evropa – za své poslání si stanovili dosáhnout „jednoty republikánských národností“. Koncem téhož roku založil Mazzini spolek Mladé Švýcarsko a roku 1835 vznikl časopis *La Jeune Suisse*, který měl šířit ideje tohoto hnutí. Tato činnost se odehrávala pod neustálou kontrolou předních evropských politiků té doby. Poté, co vznikl ve Švýcarsku spolek Mladé Švýcarsko, přerušila s ním Francie v září roku 1836 veškeré diplomatické spojení. Švýcarské úřady mezinárodnímu tlaku podlehly a Mazziniho odsoudily k trvalému opuštění republiky (David, Žďárský, 1900: 10). Tak se stalo, že se Mazzini uchýlil roku 1837 opět do exilu, tentokrát do Londýna.

V exilu věnoval Mazzini více času teoretickým reflexím tehdejší politické situace v Evropě a účastnil se debat s předními osobnostmi veřejného života, jakými byli Charles Guizot, John Stuart Mill nebo Karl Marx (Voelsen, 2010: 215). Ideově pokračoval Mazzini ve své práci nadále stejně, avšak spolky, které založil (nebo pomohl zakládat) se postupem času začali proměňovat. S touto proměnou Mazzini nesouhlasil a byl proti ní, hlavně z toho důvodu, že se značně změnila jejich ideová náplň a působily spíše jako sekty. Jedním z takových „přetvořených“ spolků bylo hnutí tzv. Mírných, kteří věřili v diplomacii a spoléhali na Pia IX.

Veškerou tuto činnost narušil rok 1848 a s ním i povstání v Itálii. Mazziniho ideou bylo spojení Benátska a Lombardie, které by se stalo jádrem pro sjednocení celé Itálie. Avšak ani tento z Mazziniho plánů se neuskutečnil důsledkem zhroucení republikánského hnutí v Lombardii. Během těchto událostí uprchl z Říma papež, Mazzini využil situace a dne 9. února roku 1849 vyhlásil v Římě Republiku (David, Žďárský, 1900: 15).

Její historie byla však velmi krátká. Koncem května téhož roku došlo k uzavření smlouvy o spolku Římské republiky s Francií, kterou ale odmítl akceptovat francouzský generál Oudion. Ten se svými vojsky opanoval výšiny kolem Říma a obléhání skončilo pádem Republiky. Jakmile Republika padla, navrátil se do Říma pod francouzskou ochranou papež a Mazzini byl opět nucen odejít. Nejprve do Švýcarska, poté do Anglie.

V období britského exilu vznikají Mazziniho nejdůležitější spisy, jakými byla například úvaha *Europa: její stav a vyhlídky*, otištěná roku 1852 ve Westminster Review (David, Žďárský, 1900: 18). V tomto díle vycházel Mazzini z podobného konceptu jako Kant v díle *K věčnému míru* (1795) - klíčem pro sjednocení Evropy by měla být aliance evropských států, která by vytvořila Spojené státy evropské. Mazzini se domníval, že veškeré konflikty mohou být vyřešeny vytvořením demokratických národních států, demokracie je dle něj jedinou logickou a skutečně spravedlivou formou vlády (Voelsen, 2010: 215, 216).

Poslední léta života strávil Mazzini v Londýně, kde pobývalo také mnoho jeho přátel. Mazziniho zdraví bylo podlomeno a potýkal se s mnoha problémy. Zdravotní obtíže chtěl vyřešit přestěhováním zpět do Itálie. Odjel do Pisy, kde žil pod jménem Giorgio Rosselli Brown. Změna klimatu jeho potíže nevyřešila a Mazzini podlehl zdravotním komplikacím dne 10. března 1872. Jeho ostatky jsou uloženy na Campo Santo v Janově, jeho rodném městě (David, Žďárský, 1900: 23).

3.4.2 Europa: její stav a vyhlídky

V tomto díle Mazzini hodnotí současný stav Evropy své doby. Kritizuje nařčení několika jedinců z toho, že v Evropě podněcuje svými revolučními názory rozvrat. Dle Mazziniho není možné, aby jakékoliv dění ovlivnilo jen pár jednotlivců, ti podle něj jednájí vždy na popud mas, které jsou nespokojené. Jako možný důvod této nespokojenosti obyvatel uvádí

Mazzini absenci jednoty víry, poslání a cílů. Bez těchto spojujících prvků je Evropa v područí chaosu, který ji silně destabilizuje. Evropa se chce, dle Mazziniho, oprostít od starých pořádků, chce být založena na novém principu, který nebude nijak spojen s její monarchistickou minulostí. „Evropa – mohl bych říci svět, neboť Evropa jest pákou světa – nevěří již v posvátnost rodů královských; snad je ještě přijímá tu a tam jako záruku stálosti, jakožto obranu proti přehmatům některého jiného nebezpečného živlu; ona však již nevěří v princip, v nějakou zvláštní sílu v nich tkvící, v božské právo, je posvěcující a chránící. Kdekoli vládnou despoticky, ona spiká se proti nim; kdekoli existuje svoboda pod jejich panstvím v jakkoli malé míře, ona je podporuje pod vyhláškou slaboty“ (Mazzini, 1900: 436).

Jako další selhávající zastaralou instituci v Evropě viděl Mazzini papežství. Ač byl on sám věřící a ve smyslu své víry také tvořil, domníval se, že už papeži nenáleží právo či poslání duchovní výchovy a vedení. Papež měl možnost tuto svou situaci změnit během událostí roku 1848, ale neučinil tak a nadále „vládl“ dle tradice svých předchůdců. „Nevěříme již v onen úzký dualismus, kterým zaveden byl nesmyslný antagonismus mezi nebem a zemí, mezi Bohem a jeho tvorstvem“ (Mazzini, 1900: 436).

Mazzini také kritizuje bezmezné vzhlížení k Francii, které je dle něj nepodložené. „Upírajíce nepřetržitě zraky k Paříži, nejsme již s to viděti anebo chápati Evropu ostatní – Evropu, nadanou individuálním životem, individuálním ústrojím, v němžto je Paříž pouze jedním mezi mnohými středisky činnosti. [...] Předtucha jednotné Evropy i světa přišla podvkrát z Říma. [...] Je – li v tomto slunečním pohybu lidské mysli něco, co obzvláště Francii charakterizuje, není to počin, je to spíše znárodnění (popularisování) idejí“ (Mazzini, 1900: 443, 444). Jako možné vysvětlení tohoto jevu nabízí Mazzini Francouzskou revoluci, kterou mnoho významných osobností tehdejšího evropského politického a kulturního

života pokládalo za program - za počátek nové éry - a v důsledku toho připisovalo Francii postavení prvotního hybatele věcí evropských, které vzniknuvší ve Francii dále pak vykonávají pouť po celé Evropě. Na tomto místě ale Mazzini upozorňuje, že Francouzská revoluce nebyla programem, ale resumé. Ona nezapočala, nýbrž uzavřela epochu.

Dle Mazzinoho je nutné vyřešit v Evropě té doby dvě otázky, otázku národní a sociální. Aby mohlo dojít k vyřešení těchto obou otázek, je nutné nejprve provést reorganizaci v Evropě. „Sociální ideu nelze uskutečnit v nižádné podobě, pokud se neprovede tato reorganizace Evropy; pokud národové nejsou volni, aby se dotazovali sami sebe; aby vytkli své určení a zajistili vykonání jeho spolkem, způsobilým nahradit tu absolutistickou ligu, která nyní svrchovaně panuje“ (Mazzini, 1900: 462).

3.4.3 Mazzini – zastánce republikánského zřízení

Mazzini se domníval, že se spása Itálie neuskuteční pod žádným vládařem, ale jen v republikánském zřízení. Roku 1861 píše: „Vše, co říše Piemontská dáti nám může – jestli i toliko dáti může – bude Itálie, zúžená o krajiště, která vždy byla, jsou a budou italská, jež však nicméně poskytnuta byla cizí vládě oplátkou za prokázané služby; Itálie, bídný otrok politiky francouzské, zneuctěna svým spojenstvím s despotismem; slabá, porušená a vyděděná ze všeho mravního poslání a nesoucí v sobě zárodky provinciální autonomie a občanské války“ (David, Žďárský, 1900: 4, 5).

O Mazziniho republikánském zaměření se zmiňuje v díle Pan-Evropa i Coudenhove-Kalergi: „Vnitřní politika minulého století byla plna bojů mezi zásadami Metternichovými a Mazziniovými. Světová válka přinesla rozhodnutí: Mazzini zvítězil nad Metternichem, trůny ve střední a východní Evropě se zřítily, potlačované národy dobyly svobody, Evropa

se stala demokratickou; tím se vytvořila cesta k vytvoření [...] Spojených států evropských, panevropské federace“ (Kalergi, 1993: 24). Z tohoto výroku je patrné, že Kalergi chápe Mazziniho jen jako určitý prvotní impuls pro sjednocení Evropy a nad jeho koncepci vyzdvihuje svou vizi Pan-Evropy - přesto i tak přiznává Mazzinimu značný podíl na utváření demokratické Evropy 19. století.

Proč je právě republikánské zřízení to právě vysvětluje Mazzini ve *Všeobecných předpisech pro členy Mladé Itálie*. Republikánské zřízení požaduje proto, že každý národ by měl „tvořit svobodnou a rovnou společnost bratří, jelikož všechna svrchovanost spočívá v národě“ (Mazzini, 1900: 465). Stávající režim vidí jako hrozbu, která může vést k podkopávání rovnosti občanů a tím inklinovat i k ohrožení svobody země. Monarchie dle něj zahrnuje „aristokratický živel“, který je zdrojem nerovnosti a rozvratu. Dalším slabým článkem monarchie je i to, že je nedostatečným poutem jednoty a autority. Mazzini se zároveň obává, že by monarchie vedla k ústupkům cizím dvorům a k příliš slabé diplomacii, která neprosadí národní zájmy.

Mazzini neuvažoval o sjednocení jen v rámci Itálie, ale zaměřoval se ve svých úvahách na sjednocení celé Evropy. Sjednocení Itálie nemělo být konečným stádiem, nýbrž prvotním krokem pro jednotu celého západního světa tak, jako za „Říma Caesarů“ a „Říma Církve“ (David, Žďárský, 1900: 5).

Mazzinoho ideologie ho dostávala často do rozporu s dalšími evropskými „povstanci“, například s Bakuninem. Přestože se Bakunin stavěl s obdivem k Mazzinimu boji o sjednocenou Itálii, nesympatizoval již s jeho idealismem a silným náboženským založením. Do podobných rozporů se Mazzini dostával ve střetu se starším francouzským komunismem, jehož zástupci byli Proudhon, Fourier či Enfantin. Tato nauka se dle Mazziniho zakládala na „starých a klamných představách

o právech a o osobním ukájení tužeb lidského Já; a kdyby v praxi uvedeny byly, vedly by buď ku despotismu nebo anarchii“ (David, Žďárský, 1900: 21).

3.5 Pierre-Joseph Proudhon

V díle *Federativní princip (Du Principe Fédératif)* z roku 1863 rozvíjí Pierre-Joseph Proudhon (1809 - 1865) myšlenku federativního uspořádání Evropy. Pierre Joseph Proudhon je jedním z francouzských myslitelů pohybujících se na pomezí klasického liberalismus a raného socialismu, kteří pracovali s myšlenkou integrace Evropy (do této skupiny řadíme například i Jeana Jaurése). Nacionalismus, který považuje za krok zpět, odsuzuje, namísto něj propaguje decentralizaci velkých států, posílení samosprávy a poté vytvoření jednotné Evropy. Národní stát je dle něj třeba zcela odstranit z mapy Evropy, považuje jej za historický přežitek (Goněk, 2007: 41). Federativní uspořádání Evropy by bylo kontraproduktivní, pokud by si členské státy zachovaly svou současnou podobu. Proudhon se domnívá, že by velké státy prosazovaly své zájmy na úkor států malých. Tudíž je možná federace na evropském území až po zásadní transformaci evropských států, především těch velkých. Dle Proudhona by tedy sjednocená Evropy nebyla konfederací či federací národních států, ale konfederací, východiskem by byl občan a obec (Goněk, 2007: 41).

Ve své době neměla Proudhonova myšlenka téměř žádný vliv, nicméně posloužila jako jakýsi předobraz pozdějšímu federalistickému hnutí.

3.6 Jean Jaurés

Jeana Jaurés (1859 – 1914) vystoupil s myšlenkou sjednocené Evropy v roce 1905. Jean Jaurés je typickým představitelem Evropy

sjednocené na socialistickém základě. Jean Jaurés se narodil 3. září 1859 v Castres. Roku 1878 vstoupil na l'école normale supérieure, kterou dokončil v roce 1881. Poté vyučoval v Albi a působil jako hostující přednášející v Toulouse. K socialismu ho přivedla četba spisů Malonových a dalších německých filosofů, národohospodářů a socialistů. V roce 1885 byl zvolen do francouzské sněmovny, zprvu nenáležel k žádné straně, přestože zasedal na levici. V roce 1889 ho čekal propad ve volbách, po kterém se vrátil na katedru v Toulouse. Roku 1893 byl opětovně zvolen poslancem, tentokrát již se socialistickým přesvědčením a za socialistickou stranu. Roku 1903 byl zvolen místopředsedou sněmovny.

Během své kariéry zasáhl do Dreyfusovy aféry⁸, postavil se na stranu nevinně odsouzeného důstojníka židovského původu. Dreyfusova aféra nebyla jen aférou spojenou s křivým obviněním kapitána Dreyfusse z velezrady, ale dala by se považovat za malou revoluci, ze které vzešla účast socialistů ve vládě, odluka státu a církve, reálné podřízení moci civilní. Více či méně zřetelně je také s aférou spojena diferenciací socialismu a komunismu, vznik sionismu a zdokonalení posledních myšlenkových konsekvencí antisemitismu (Nolte, 1999: 97).

Jaurés se také do povědomí zapsal svými časopiseckými články a úvahami do *Petit République*. Redigoval *La Revue Socialiste*. Když pak v srpnu roku 1904 došlo ve Francii ke spojení socialistických stran a směrů ve stranu jednu, založil Jaurés socialistický deník *L'Humanité*

⁸ Jádrem Dreyfusovy aféry bylo obvinění kapitána Dreyfusse z velezrady, měl podávat Německu zprávy o stavu francouzské armády. Pro tento zločin byl také vojenským soudem odsouzen, žaloba však spočívala na domněnkách a celý proces byl tendenční. Do aféry bylo zapojeno mnoho významných osobností, nejen z francouzského intelektuálního prostředí. Do tohoto procesu byl zapojen i Jaurés, postavil se na stranu Dreyfusse.

na jehož stránkách sledoval vývoj evropských událostí, které spěly k válce.

Dne 1. srpna roku 1914 byl na Jaurése spáchán atentát, byl zastřelen v restauraci du Croissant. Vrahem byl Raoul Viiallin, který za motiv svého činu uvedl Jaurésův boj proti zákonu o rozšíření vojenské povinnosti ve Francii (Škatula, 1917: 144 - 147). Jako skutečný důvod je však s odstupem času považována situace těsně před druhou světovou válkou a napjaté vztahy mezi Francií a Německem. Jaurés nejen bojoval proti rozšíření vojenské povinnosti, ale byl také propagátorem myšlenky všeobecného odzbrojení a zavedení mezinárodních smírčích soudů. Myšlenku vytvoření smírčích soudů neviděl jako něco neuskutečnitelného, ba naopak - dle Jaurése zažívá Evropa již od roku 1870 období klidu, z čehož plyne, že evropské národy touží po smíru, což je výchozí situací pro vytvoření smírčích soudů a následnou jednotu evropských států (Škatula, 1917: 127).

Jaurés viděl jedinou možnost pro sjednocení Evropy v činnosti socialistického proletariátu (Gerbet, 2004: 20). 30. března 1912 na velké schůzi pařížského dělnictva ve Wagramském sále pronesl: „Je třeba stále a neúnavně opakovati, že sjednocení Francie, Anglie a Německa je absolutní podmínkou udržení míru a vývoje civilisace; na tomto velkém díle vytrvale pracují socialisté. (...) Je nám třeba míru! Nikoli míru ozbrojeného, ale míru definitivního, kdy věda a práce budou moci žít a růst. Nezapomínáme ani Irska, ani Finska, ale nechceme záštim napravovati křivdy minulosti. Jednota Německa, Francie a Anglie je podmínkou míru a vývoje“ (Škatula, 1917: 124 - 125). Z výše zmíněného je patrné, že Jaurés vidí jako podmínku zachování mírového stavu v Evropě jednotu Německa, Francie a Anglie. Sjednocování Evropy by bylo započato nejprve vytvořením trojspolku Německa, Rakouska a Itálie a dvojspolku Francie s Ruskem. Přestože by tento dvojspolek

uvítal, silně odsuzoval „jednání francouzských reakcionářů“, kteří se dle něj měli „plazit“ před Ruskem v naději, že jim Rusko pomůže vyhrát boj o Alsasko a Lotrinsko (Škatula, 1917: 127). To, co dle Jaurése bylo příčinou první světové války, plynulo z nechuti „kapitalistů“ řešit spory na Evropském kontinentě mírovou cestou. Jeho vidina sjednocení je zcela postavena na uchycení socialismu ve všech evropských státech.

4 HISTORICKO-POLITICKÝ VÝVOJ A INTEGRAČNÍ KONCEPTY NA SJEDNOCENÍ EVROPY PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

V této kapitole bude práce zaměřena jednak na historicko-politický vývoj na evropském kontinentě a zároveň na tři stěžejní integrační koncepty, které se začaly formovat v období konce první světové války a bezprostředně po ní. Vliv na toto dění měly samozřejmě i mimoevropské události, ty budou rozvedeny jen v základních obrysech.

Po první světové válce se zásadně mění postavení tří světových hegemonů, kteří doposud udávali hlavní ráz světovým událostem. Těmito hegemony byly až do první světové války Německo, Rusko a Spojené státy Americké. Jejich postavení se po válce však rapidně mění. Německo utrpělo zásadní porážku, Rusko se hroutí v revoluci a poté se pod vedením bolševiků stahuje do izolace. Spojené státy americké, ačkoliv byly v roce 1919 zjevně nejmocnější zemí světa, daly přednost ústupu z centra diplomatického dění a po roce 1920 se uzavírají ve vlastním izolacionismu (Kennedy, 1996: 338).

První světová válka hluboce transformovala výchozí body problému evropského sjednocení. Evropa byla tímto konfliktem oslabena a v důsledku mírových smluv ještě více politicky rozdělena. Oproti uzavření míru na Vídeňském kongresu roku 1815 byla pozice evropských států po uzavření Versailleské smlouvy odlišná. Cílem Vídeňského kongresu bylo uspořádat společnost evropských monarchů, uznávajících stejné principy legitimacy a rovnováhy. Smlouva z Versailles rozdělila Evropu na vítěze a poražené - což značně ztížilo výchozí pozice jednotlivých států pro vyjednávání (Gerbet, 2004: 25).

Na pokusy o vymezení evropské identity po první světové válce mělo vliv mnoho faktorů. Jedním z nejpálčivějších byl historicko-politický vývoj v tomto období. Po první světové válce bylo nutné se nějakým

způsobem vyrovnat s jejími následky. Na počátku roku 1919 se v Paříži sešli přední evropští státníci, kteří byli postaveni před řadu spleťtých problémů. Mnoho z nich se podařilo urovnat a řešení vtělit do versailleské smlouvy (28. června 1919). Avšak některé problémy, které zmítaly východní Evropou, se nedařilo vyřešit až do roku 1923 (Kennedy, 1996: 337). Evropa se musela vyrovnat s několika velice aktuálními otázkami, například otázka vzniku národních států, válečných reparací a celkového uspořádání na evropském kontinentě vůbec.

V Evropě proti sobě stály dva celky, vítězné a poražené mocnosti. Přičemž válkou zdecimované byly obě tyto skupiny. Povalečná jednání se tedy uskutečňovala mezi nerovnocennými partnery, navíc byla zatížena pocity křivdy (hlavně na straně Německa) a zároveň pocity strachu z možného zesílení poražených států. V tomto období byla Evropa velice nestabilní. Bylo narušeno předválečné uspořádání, došlo k vytvoření celé řady nových národních států ze zemí, které byly dříve součástí habsburské, romanovské nebo hohenzollernské říše. Tak vzniklo například Polsko, Československo, Rakousko, Maďarsko, Jugoslávie, Finsko, Estonsko, Lotyšsko a Litva. Zároveň došlo ke změnám hranic stávajících států, Německo muselo vrátit Francii Alsasko-Lotrinsko, byla upravena jeho hranice s Belgií a Dánskem, Porýní okupovala vojska Dohody a Francie ekonomicky vykořisťovala Sársko. Rozsáhlá německá koloniální říše připadla Británii, samosprávným dominiím a Francii (Kennedy, 1996: 338).

4.1 Společnost národů

Přesto, že se nejedná o organizaci čistě evropskou, a ani její vznik nebyl iniciován řešením záležitostí čistě evropských, měla tato organizace značný vliv na evropskou meziválečnou politiku a dění na evropském

kontinentě - to je i hlavním důvodem zařazení tohoto tématu do této práce.

Podepsáním Versailleské mírové smlouvy dne 28. června 1919 došlo také ke vzniku Společnosti národů, která měla do budoucna zajistit udržení světového míru, znemožnit vypuknutí dalšího případného válečného konfliktu a zajistit demilitarizaci. Ovšem tyto cíle byly jen velmi komplikovaně naplňovány, navíc se ještě před oficiálním vznikem Společnosti národů objevovaly hlasy, které byly k této organizaci skeptické. Jedním z kritiků vzniku Společnosti národů byl Alejandro Alvarez, toho času generální sekretář Amerického institutu pro mezinárodní právo. Vystoupil s názorem, že Společnost národů bude pro Evropu příliš světová a pro ostatní svět příliš evropská, a proto její akceschopnost bude brzy redukována a nakonec zcela ochromena (Goněc, 2007: 104 - 105).

Skeptický k nově vytvořené Společnosti národů byl i J. B. Duroselle, který se vůči ní vyjádřil slovy: „Wilson, ve svých představách idealistický, ale realistický ve svých metodách, si vytýčil úkol nahradit diplomacii evropské rovnováhy, v níž viděl hlavní příčinu války, novou diplomacií (*new diplomacy*) založenou na principu národností a celosvětové organizace, Společnosti národů. V tomto systému nebylo nic jiného než národy a Společnost národů. Mezi těmito dvěma pojmy se pojem Evropa vytrácel“ (Gerbet, 2004: 25).

Při samotném utváření Společnosti národů k ní většina politiků zaujímala značně skeptické postoje. Ačkoliv její vznik podporovali, nekládali příliš důvěru v její budoucí činnost. Britský premiér Lloyd George se o Společnosti národů zmiňoval ve svých projevech jen velice sporadicky, její hlavní sídlo nikdy nenavštívil. Přesto se vyjádřil, že by bylo politickou katastrofou vrátit se z mírové konference bez Společnosti národů (Macmillanová, 2004: 100).

Podobný a přesto v mnoha ohledech odlišný postoj zaujímala i Francie. Její postoj utvářel hlavně vztah k Německu. Díky vzpomínkám na německou agresi zde převládal pesimismus v názoru na utvoření užšího svazku mezi Francií a Německem. Na straně druhé, se však Francie bála možnosti jakéhokoliv dalšího konfliktu a zároveň si nemohla dovolit vypadat v mezinárodním měřítku jako ten, kdo ideu vzniku Společnosti národů nepodpoří. Tak tedy hlasovala Francie pro vznik této organizace, ačkoliv ani ona v ni nevkládala nadměrná očekávání. Francouzský premiér Clemenceau se o Společnosti národů vyjádřil následovně: „Společnost [národů] se mi líbí, ale nevěřím v ni“ (Macmillanová, 2004: 100).

Kritický postoj zaujal vůči Společnosti národů i hrabě Richard N. Coudenhove–Kalergi. Její postavení považoval za neúnosné a za hlavní příčinu její omezené akceschopnosti. Domníval se, že tato organizace zcela ztrácí svůj význam, pokud vedle ní fungují další společenství jako Britský Commonwealth, Panamerická unie a Sovětský svaz⁹. Společnost národů nebyla, dle Kalergiho, ani světovou, ani evropskou organizací a to jak z hlediska disponování s takovými nástroji, které by efektivně řešily evropské problémy, tak ani teritoriálně (Goněk, 2007: 181, 182). Kalergi věnoval otázce Společnosti národů celou kapitolu ve svém díle Pan-Evropa. Jeho postoj vůči ní byl velmi vyhraněný, jak dokazuje i úryvek z výše zmíněného díla: „Ekumenický svaz národů, objímající celý svět, o němž Wilson snil, zůstal utopií. Ženeva je jen torzem. [...] Kdyby se Společnost národů odvážila sáhnout na zájmy světových mocností, jež jsou jejími členy - třeba v indické, nebo korejské otázce – ohlásily by tyto mocnosti okamžité vystoupení z ní a nikdo by je nemohl zadržet. Neboť Společnost národů nemá ani fyzických prostředků mezinárodní armády - ani morálních prostředků nezaujaté spravedlnosti“ (Kalergi, 1993: 52).

⁹ Sovětský svaz byl ještě v té době, přestože jen nakrátko, skutečnou federací (Goněk, 2007: 181).

Tento stav měl být dalším důvodem pro vytvoření společenství čistě evropského, které by mělo oprávnění a zároveň prostředky, pro zásah do jakéhokoliv konfliktu, který by v budoucnu mohl na evropském kontinentě vzniknout. Podle Kalergiho by tímto společenstvím byla tzv. Pan-Evropa (té se budeme podrobně věnovat dále).

Že byly hlasy kritiků nově vzniklé společnosti národů přinejmenším oprávněné, se ukázalo krátce po jejím vzniku. Naprosto selhala v řešení konfliktů, kterými byly například Mandžusko 1931, nebo Etiopie 1935, největší propad bylo však vypuknutí druhé světové války dvacet let po té první. Společnost národů zastíral již od dob jejího vzniku stín pochybností. 25. ledna 1919 bylo na konferenci formálně odsouhlaseno zřízení výboru, který bude mít na starosti vznik Společnosti národů. Již v té době vyvolávala tato organizace představu vážných úředníků, nejasných liberálních přívrženců, bezvýsledných rezolucí a neproduktivních misí. Nejsilnějším úderem, který byl Společnosti národů zasazen, byl samotný přístup k ní. Dynamičtí vůdci v meziválečných letech – Mussolini, Hitler a japonští militaristé – jí pohrdali a nakonec se k ní zcela obrátili zády. Na druhé straně stáli její hlavní zastánci – Velká Británie, Francie a menší demokratické země. SSSR se k ní připojil, pouze z toho důvodu, že Stalin neměl v době jejího vzniku k dispozici lepší alternativu a Spojené státy americké se jejími členy nestaly nikdy (Macmillanová, 2004: 97). Oficiálně byla ukončena činnost společnosti národů v roce 1946, fakticky ale přestala existovat již v roce 1939.

4.2 Integroční koncepty na sjednocení Evropy po první světové válce

Historicko-politický vývoj na evropském kontinentě byl již v náčrtu přiblížen, tudíž se nyní práce může věnovat jednotlivým integročním

tendencím¹⁰, které na tento vývoj reagovaly a víceméně z něj vzešly. Integroční projekty jsou dle mnohých autorů spojeny právě s pojetím evropské identity - tato témata jsou úzce provázána - proto budou i v této kapitole zachycena společně.

Myšlenky evropské spolupráce a integrace patřily k základním předpokladům v uvažování o budoucnosti mírové Evropy. Tyto koncepty mírového uspořádání kontinentu se začaly formovat již během první světové války a jejich společným jmenovatelem bylo především nastolení a udržení míru v Evropě, ekonomická revitalizace válkou zpustošeného hospodářství a obnovení konkurenceschopnosti Evropy v rámci světového trhu (Drulák, 2000: 116).

Jako první bude zmíněn projekt Tomáše Garrigua Masaryka, který uvažoval o vzniku Středoevropské unie, dále bude uveden projekt Richarda N. Coudenhove-Kalergiho, který byl formulován v jeho díle *Pan-Evropa*. Jako poslední bude blíže rozebrána iniciativa jednotné Evropy Aristida Brianda.

4.3 Projekt Tomáše G. Masaryka

4.3.1 Středoevropská unie

Již během svého pobytu v exilu v USA koncem první světové války, v roce 1918, započal Tomáš Garrigue Masaryk práci na projektu *Středoevropské unie*. Nejprve práci předložil (společně s dalšími středoevropskými emigranty) prezidentovi USA Wilsonovi (Veber, 2004: 118). Šlo o návrh unie, která by sdružovala jedenáct evropských států

¹⁰ Tyto projekty budou chronologicky poskládány tak, jak byly oficiálně zveřejněny. Samozřejmě se tyto projekty v meziválečném období prolínaly a různě na sebe reagovaly.

(resp. národů) na principu federace. Budoucnost evropského uspořádání viděl Masaryk právě ve federaci demokratických států. „Skutečná federace národů nastane teprve, až národové budou volní a sami se spojí. K tomu směřuje vývoj Evropy. Program spojenců plně odpovídal tomuto vývoji: svobodní a osvobození národové organizují se podle potřeby ve větší celky a zorganizuje se tím celý kontinent. Vzniknou-li federace menších států, budou to federace svobodně založené, založené z opravdové potřeby národů, nikoli z cílů dynastických a imperialistických“ (Masaryk, 1994: 102).

Ve svém díle překonal Masaryk tradiční liberalismus i pozitivismus a to především v oblasti chápání jedince. Pro Masaryka se jedinec stává svébytným individuem, nikoliv jen statistickou veličinou. Tento pohled má stěžejní roli v jeho konceptu národního státu, ve kterém hraje každý občan svou roli. I v rámci nadnárodní spolupráce je pro Masaryka důležité, aby všechny zúčastněné státy vystupovaly jako suverénní, svébytné jednotky svobodných občanů – jen tak je možné v jakékoliv federaci zaručit rovné postavení všech. Tento koncept je možné realizovat jen, pokud bude v jednotlivých evropských státech aplikována demokracie, která nahradí staré – již překonané – režimy. Ve svých úvahách vycházel Masaryk mimo jiné z díla J. G. Herdera, především z jeho konceptu humanity, který se ovšem snažil určitým způsobem modernizovat (Goněc, 2007: 195).

Pokud bychom chtěli zdůraznit hlavní Masarykovy myšlenky ve vztahu k poválečnému vývoji v Evropě, je nutné zmínit jeho požadavek na: demokratické uspořádání evropských států, na rovnost států malých i velkých (a to především s důrazem na formování malých národních států), dobrovolnost vstupu do možné budoucí federace a důraz na jedince, jako základní jednotku státu. Masaryk věděl, že osud českého národa je paralelně utvářen i s osudem Evropy, proto chápal českou otázku i jako otázku světovou (Vítek, 1999: 7). Všechny tyto principy vyúsťují do Masarykovy koncepce vzniku *Středoevropské unie* a jsou rozebrány v díle *Nová Evropa*.

4.3.2 Nová Evropa

Svou vizi budování svobodné a demokratické Evropy a zároveň opětovné připomenutí svých integračních myšlenek předvedl Masaryk ve spise *Nová Evropa* vydané v Československu v roce 1920, napsanou však o dva roky dříve v Rusku (Babík, 2006: 105). Důvody sepsání tohoto díla uvádí Masaryk v předmluvě k českému vydání z ledna roku 1920. Ač práce primárně vznikala jako „poselství“ legionářům, kteří se rozhodli bojovat proti Rakousku, nejedná se jen o vyjádření podpory vlastencům, ale práce zaujímá své místo i jako historický dokument, což potvrzuje i sám Masaryk (Masaryk, 1994: 51). Masaryk chápe práci i jako písemnost shrnující program jeho zahraniční propagandy: „Vykládám zde náš národní program, jak pojmáme válku, její význam a co od ní čekáme – úplnou nezávislost našeho národa a obnovení státu českých zemí se Slovenskem. Domáháme se rozčlenění Rakousko-Uherska. Tento náš program není pouze negativní, naopak je pozitivní; naše samostatnost má býti částí politické a sociální organizace celé Evropy a lidstva. Otázka Čech a Slovenska je otázkou světovou“ (Masaryk, 1994: 56). Svou hodnotu historického dokumentu práce získává i díky tomu, že představuje zachycení zakladatelské fáze novodobého československého státu a je zároveň svědectvím „jednoho z nejoriginálnějších okamžiků v zápase o moderní evropskou demokracii vůbec“, jak uvádí v předmluvě k vydání Masarykovy *Nové Evropy* z roku 1994 Jaroslav Šabata (Masaryk, 1994: 15).

„V představách Masaryka tato rekonstrukce Evropy neznamenal jen změnu politickou, ale totální, od samých základů, včetně duchovní přeměny člověka“ (Vítek, 1999: 8). Masaryk popisuje vztah člověka k Evropě a evropanství, tedy i evropské identitě, nikoliv jako záležitost vnuknutou státem, ale hlavně jako rozhodnutí a názor na rovině osobní, kdy se člověk bude cítit Evropanem ve svém nitru. S tím souvisí i jeho

zařazení náboženství do tohoto konceptu, „Náboženství tím neztratí váhy a autority, naopak získá, bude-li osvobozeno od státu a libovůle absolutistických dynastií“ (Masaryk, 1994: 192).

První světová válka byla mnohými považována za jistý druh revoluce. „Vypuknutí první světové války přineslo razantní zvraty ve smýšlení politiků, ve smýšlení intelektuálů, ve smýšlení řadového obyvatelstva. Zároveň přineslo vypuknutí války mnohem razantnější impuls i pro hledání alternativy, pro programy celoevropského smiřování, hospodářské spolupráce i pro záměry integrace“ (Goněk, 2007: 80).

Jako jakousi revoluci viděl první světovou válku i Masaryk, který spatřoval v konci této války vítězství demokracie nad teokracií. V prostředí demokratickém pak bylo už, jen otázkou času, kdy nastane založení nadstátního uskupení, které by zajišťovalo jak mír, tak i dobré podmínky pro obchod.

V Nové Evropě se Masaryk nezabývá pouze problematikou integrace Evropy, řeší i jiné otázky, jako například problematiku národnostního principu; práva národů na sebeurčení; národní autonomii; východní otázku – reorganizaci východní Evropy a mimo jiné i problematiku nedávno skončené války. Pro tuto práci je z díla stěžejních několik kapitol, kterými se práce bude zabývat podrobněji.

4.3.2.1 Pangermánský plán světového panství: Berlín–Bagdád

Tato kapitola není vybrána náhodou. Postavení Německa je v dějinách Evropy klíčové. Proto stojí za zmínku Masarykův názor na tuto problematiku. Pangermanismus staví do stejné roviny jako například panslavismus, či panskandinavismus - považuje ho za jakousi filozofii dějin, především dějin německého národa, která si klade za cíl ukotvit Německo v historickém vývoji (Masaryk, 1994: 63). V pangermanismu

také spatřuje Masaryk jeden z klíčových podnětů pro první světovou válku. „Stopoval jsem toto hnutí pečlivě; poznání pangermanismu, hnutí a literatury, mne vedlo k očekávání této války. Bylo mi divno, jak málo se pangermanismem zabývali Angličané a Francouzi [...]“ (Masaryk, 1994: 64). Nejedná se jen o jakousi teorii, ale o výraz politického vývoje německého národa.

V pangermanismu vidí Masaryk možnou hrozbu, a to nejen války, ale především pro okolní státy, sousedící s Německem. Především v historickém vývoji Německa je možné vystopovat jeho touhu po „ideálu pangermánského imperialismu“. Pojem centrální Evropa - pod německým vedením - zahrnuje oblast od Německa, přes Balkán, až po Turecko. Přičemž „politický hrot pangermánského úsilí“ ohrožuje jeho sousedy jak na západ, jih, ale i východ – obrací se proti Francii, Anglii, Itálii, proti Balkánu i Rusku (Masaryk, 1994: 64).

Francii považovali pangermáni za „quantité négligeable“¹¹ – za soupeře, který je příliš slabý na to, aby mohl nějak výrazněji konkurovat Německu, podle pangermánů svou roli již Francie dohrála. O to zajímavější pro ně byla Anglie a Rusko. Tyto země je lákaly svým industriálním rozpětím, poměrně velikým loďstvem a hlavně koloniální politikou, která zahrnovala území v Africe, Asii a Austrálii; plán Berlín – Bagdád, tak vedl Německo proti Anglii (Masaryk, 1994: 67). Ačkoliv bylo Prusko s Ruskem až do Bismarcka ve výhodném přátelství, pomalu se jejich zájmy rozcházely, až se přiklonilo Rusko na stranu Anglie.

Právo na svou expanzivní politiku během první světové války obhajovalo Německo několika způsoby. Jako první můžeme zmínit rychlý růst svého obyvatelstva, zde předkládá Masaryk několik čísel: do roku 1845 měla Francie více obyvatel než Německo, od té doby počet obyvatel

¹¹ Zanedbatelné množství (Masaryk, 1994: 67).

Německa neustále vzrůstal, kdežto ve Francii byl trend spíše opačný – tak bylo pro Německo odstraněno Francouzské nebezpečí téměř „přirozenou“ cestou. O to více, se ale Němci obávali Ruska. Vzhledem k rostoucímu počtu obyvatel, měli Němci nárok¹² na další území, které by bylo schopno uspokojit jejich potřeby.

Podobného rázu je i argument druhý, a sice argument strategický. Němci odůvodňují rektifikaci hranic tím, že jsou ze tří stran obklopeni nepřátelskými národy. Krom zmíněné rektifikace hranic požadují také zabránění německého území – zde se neodvolávají pouze na geografii, ale i geologii – „území geologicky podobné německému patří – Němcům“ (Masaryk, 1994: 70). I velikáni německé kultury poukazovali na specifické postavení německého národa: například Moltke, který považuje vojenství a válku za Bohem ustanovený společenský řád – Němcům proto náleží prvenství; nebo Nietzsche, který dal Němcům hlavní přikázání: „vůli k moci, vůli k síle, vůli k vítězství!“ (Masaryk, 1994: 70). V závěru této kapitoly se staví Masaryk k otázce pangermanismu zcela vyhraněně: „Pangermáni vědomě udržují a šíří nepřátelství a nenávisť k sousedním národům, zejména k Slovanům: obzvláště Čechové, pro své zvláštní postavení světové, jsou Němcům trnem v oku“ (Masaryk, 1994: 71).

4.3.2.2 Problém malých národů a států; federace malých národů

V této kapitole se Masaryk shoduje s teorií Coudenhove-Kalergiho o přetváření postavení světových velmocí. Masaryk souhlasí s trendem, kdy staré velmoci ustupují těm novým, a počet velmocí klesá. Masaryk však nesouhlasí s teorií pangermánů, kteří pohrdají malými národy, právě na úkor velkých státních uskupení. Ačkoliv je z historie několik případů velikých, národně smíšených států (Francká říše, Řím, Byzancie) jsou,

¹² Podle pangermánské teorie.

dle Masaryka, tyto říše minulostí – národnostní princip nemohl být uznán, protože nebyla uznána demokracie (Masaryk, 1994: 99).

Pro znázornění své teze si bere za příklad Rakousko-Uhersko. To se dle něj nedá chápat jako federace rovnocenných států (k takové federaci by nezaujímal negativní postoj), ale jako úsilí o jednotný, centralizovaný, germanizující stát, který byl příkladem dynastické panovačnosti, nikoliv svobodné federace. Pokud tedy odpůrci malých států považují Rakousko-Uhersko za příklad toho, jak se musely malé státy spojit, aby dokázaly konkurovat všemožným rizikům – je to, dle Masaryka, pohled milný a zkreslující. Masaryk nic nenamítá proti historické skutečnosti, že se opravdu musely Rakousko, Čechy a Uhry pod hrozbou tureckého nebezpečí roku 1526 spojit v unii. Za stejný historický fakt ale také považuje skutečnost, že rakouští Habsburkové velmi brzy zneužili svého postavení a namísto volné unie utlačovali jak Čechy, tak i Uhry. Rakousko-Uhersko považuje zkrátka Masaryk za „pokračování středověkého dynastického absolutismu“ (Masaryk, 1994: 101).

„Federace bez volnosti je nemožná; to musí být důrazně řečeno těm rakouským a jiným politikům, kteří teď v nouzi slibují autonomii a federaci“ (Masaryk, 1994: 102). Jak sám Masaryk uvádí, problematika federativního uspořádání by si zasloužila bližšího výkladu. Nelze srovnávat federaci americkou, německou a švýcarskou, protože každá vyvstala z jiného základu a jazykové a národnostní podmínky jsou v každé z federací také jiné. Co se ovšem dá o federativním uspořádání v rámci evropského kontinentu říci obecně, je to, že by se tímto uspořádáním docílilo zeslabení výbojnosti jednotlivých států a tím i zabezpečení míru a ekonomické stability.

4.3.2.3 Národnost a mezinárodnost

V této kapitole volně navazuje Masaryk na téma předchozí, přičemž už neřeší problematiku vztahu velkých a malých států, nýbrž se zabývá

vztahy mezinárodními. Individualizace malých států není protichůdná proti trendu spolupráce národů a jejich vzájemné kooperace: „vyvíjí se autonomie a samospráva individuí, tříd, národů a zároveň se individua, třídy, národové úžeji spojují, organizují, centralizují“ (Masaryk, 1994: 104). Tyto tendence se daly zaznamenat jak na úrovni procesů uvnitř národů, tak i ve vztahu národů k národům.

Zároveň zde Masaryk předkládá své postoje k evropské integraci. „Evropa rozhodně táhne k organizaci kontinentální. Národnostní princip platí současně s principem mezinárodním (mezistátním). Národové evropští tou měrou, jak se individualizují, usilují i o semknutí hospodářské, komunikační a vůbec se sbližují po stránce technické kultury; avšak individualizace a centralizace se pohybují také duchovně výměnou idejí a celé kultury (znalost cizích jazyků, překlady). Evropa, lidstvo se sjednocuje. [...] Lidstvo nespěje k jednotvárnosti, nýbrž k jednotě; a právě osamostatnění národů umožní organickou asociaci, federaci národů, Evropy a celého lidstva“ (Masaryk, 1994: 104).

V kapitole, která nese název „Politická samostatnost a národní autonomie“ pak opět Masaryk volně pokračuje v rozpracování myšlenky národnostní otázky a otázky mezinárodní. Na humanizaci mezinárodních a mezistátních poměrů má vliv demokratizace Evropy, která nastala po první světové válce. Jak uvádí Masaryk v díle *Nesnáze demokracie* z roku 1913 : „Demokracie jest politický důsledek i požadavek moderní humanistické etiky“ (Masaryk, 1990: 9). V demokratickém prostředí může volně dojít k tomu, že se národní samostatnost a „samobytnost“ bude nerušeně vyvíjet zároveň se vzrůstající mezinárodností.

4.3.2.4 Nová Evropa – Demokratický mír a jeho podmínky

V této kapitole se Masaryk opět vrací k problematice pangermanismu - který zavrhuje jako touhu po centralizaci Evropy

v německém područí. Přiklání se v řešení poválečné situace na stranu spojenců, jejichž program je dle něj demokratický. Aby mohla Evropa čelit Německu jako velmoci, je nutné, aby spolupracovala. Masaryk uvažuje nad sjednocením menších slovanských národů (Poláků, Čechoslováků, Jihoslovanů a Malorusů). Program pangermánský je program omezený, hnaný touhou Němců po nadvládě, kdežto projekt spojenecký je plán demokratický, jenž má být uskutečněn seburčením národů.

Jelikož se jedná o poslední kapitolu díla, je jakýmsi shrnutím všech myšlenek v něm rozvinutých. Proto se zde Masaryk vrací opět k problematice národnosti. Znovu opakuje, že: „Národy jsou přirozenou organizací lidstva, národnost je nejlepší zárukou mezinárodnosti, která je stejně cílem evropského vývoje jako národnost, jedna podmiňuje druhou. [...] Neběží jen o svobodu národů, nýbrž také o jejich sjednocení“ (Masaryk, 1994: 183).

Masaryk zde také předkládá 35 článků, jimiž chce ošetřit poválečný vývoj v Evropě. Tyto články víceméně shrnují to, co bylo napsáno výše, jsou založeny na Masarykových principech demokracie. Jak sám Masaryk uvádí, nejedná se o principy nové a nijak překvapivé: „odpovídají vývoji národů a jejich požadavku politické svobody a sjednocení“ (Masaryk, 1994: 191). Nový člověk, *homo europaeus*, se nezrodí pouze změnou vnější politiky, je nutné, aby došlo k jeho vnitřnímu přetvoření, ke kterému musí dojít sám – cestou demokracie. „Politický úkol demokratické rekonstrukce Evropy musí být dovršen a vlastně umožněn mravním převychováním národů – buď demokracie, nebo dynastický militarismus, buď bismarckismus, nebo politika rozumná a poctivá, buď násilí, nebo humanita, buď hmota, nebo duch“ (Masaryk, 1994: 192).

V silně nacionálním prostředí střední Evropy však nebyl prostor pro vytvoření jakékoliv demokratické unie na nadnárodní úrovni, přestože se Masarykova idea v tehdejší době setkala s poměrně kladným ohlasem.

4.4 Projekt Richarda N. Coudenhove-Kalergiho

Dalším z teoretiků evropské spolupráce a integrace, byl hrabě Richard N. Coudenhove-Kalergi narozen 16. listopadu 1894 v Tokiu. Vystudoval na vídeňské univerzitě filozofii a dějiny, roku 1916 získal doktorát z filozofie. Po válce se zcela soustředil na praktické otázky zachování míru, přičemž jeho úvahám nechyběla fantazie, předvídavost a schopnost koncepčně uchopit základní problémy doby. V roce 1922 vystoupil s programem sjednocení Evropy a vytvoření Panevropy, v roce 1923 pak ve Vídni vyšla knižně jeho hlavní práce *Pan-Evropa*. V roce vydání bylo Coudenhove-Kalergimu devětadvacet let. Charakter díla *Pan-Evropa* a celého panevropského hnutí byl silně utvářen výrazným kosmopolitismem a aristokratickým původem Coudenhove-Kalergiho. Matkou Coudenhove-Kalergiho byla Japonka, otcem rakouský diplomat, sám Coudenhove-Kalergi vyrůstal v českých Poběžovicích (Babík, 2006: 20).

Právě výchova k toleranci a kosmopolitní charakter svazku Kalergiho rodičů měl, stěžejní vliv na jeho pozdější tvorbu. Kalergi se neidentifikoval s žádným evropským národem, ale za svůj domov považoval Evropu jako takovou. Obával se rozvrácení evropské kultury rasismem a antisemitismem a prozíravě předvídal události, které mohou nastat, pokud s těmito hrozbami přední evropští politici nic neudělají.

Kalergiho dílo *Pan-Evropa* bylo stěžejní publikací pro nově se utvářející panevropské hnutí. Tento směr představoval vrchol meziválečného období, především díky spojení dalekosáhlé vizionářské schopnosti hlavního představitele hraběte Richard N. Coudenhove-Kalergiho, a jeho schopností praktické mimovládní mezinárodněpolitické aktivity společně s budováním rozvětvené mezinárodní organizace (Goněk, 2007: 179).

Výše zmíněné Masarykovo smýšlení o Středoevropské unii a ani idea Nové Evropy nebyly v žádném případě konkurencí proti koncepci Coudenhove-Kalergiho. Coudenhove-Kalergi si Masaryka velmi vážil. Setkali se poprvé v listopadu 1920 a nadále se jejich setkání opakovala víceméně každý rok. Avšak i přes tyto schůzky zůstal jejich vztah spíše vlažný. Dnes se dá jen uvažovat nad tím, zda mohl mít německý výtisk Masarykovy Nové Evropy, který Masaryk Coudenhove-Kalergimu zaslal, nějaký vliv na pozdější vydání Coudenhove-Kalergiho Pan-Evropy.

Jak píše Rudolf Kučera v předmluvě k českému vydání Pan-Evropy z roku 1993, bylo toto dílo neprávem zastíněno v době svého vzniku takovými patologickými politickými pamflety, jakými byli Leninův Stát a Hitlerův Můj boj. Jádrem těchto programů byla revoluce, která počítala s ovládnutím Evropy. To by bylo jen první etapou k ovládnutí světového dění. Tyto teze byly přelomové hlavně z toho důvodu, že ačkoliv šlo doposud v Evropě o získání politické moci, nacionální socialismus a bolševismus neusiloval jen o politickou moc, ale v konečné fázi počítal i s likvidací buď „nevhodných tříd“ nebo národů.

I přes tuto nelehkou výchozí pozici bylo Panevropské hnutí bráno jako první meziválečné hnutí v oblasti sjednocování Evropy, které patřilo k nejrozsáhlejším, mělo jasný organizační základ a bylo nadstranické (Veber, 2004: 127).

Dílo Pan-Evropa je zaměřeno na myšlenku sjednocení Evropy vymezené vůči okolnímu světu na základě náboženství – křesťanství. Ve sjednocení Evropy spatřoval Coudenhove-Kalergi jedinou možnost, jak Evropu hospodářsky a politicky zachránit (Kalergi, 1993: 7). Přesné cíle a úmysly jeho díla a ideje vystihuje předmluva k českému vydání Panevropy z roku 1926: „Posláním této knihy je probuditi velké politické hnutí, dřímající ve všech národech Evropy. [...] Zatím co ostatní svět denně pokračuje, blíží se Evropa denně víc a víc pádu. Toto faktum je

program. [...] Příčina evropského úpadku je politická, nikoli biologická. Evropa neumírá stařeckou slabostí, nýbrž proto, že se její obyvatelé navzájem zabíjejí a ničí prostředky moderní techniky. [...] Světová válka změnila politickou mapu Evropy – nikoli její politický systém. Stejně jako předtím vládne v Evropě mezinárodní anarchie, znásilňování slabšího silnějším, latentní stav válečný, hospodářská roztříštěnost, politická pleticha. Evropská politika dneška podobá se více politice včerejšku než politice zítřku“ (Kalergi, 1926: 7-8).

Coudenhove-Kalergi nechtěl zůstat jen u prázdných slov a tak inicioval od roku 1924 vznik národních panevropských organizací. První takováto organizace vznikla v Rakousku, poslední ve Velké Británii. Jednotlivé panevropské organizace se scházely na panevropských kongresech (Goněk, 2007: 184-185). Z těchto snah je patrné, že bral Coudenhove-Kalergi i jeho kolegové tento projekt velice vážně. Do detailu byla rozpracována i organizační struktura hnutí, které získalo mnoho přívrženců a to nejen na politické scéně, ale i mezi literáty a předními osobnostmi kultury té doby. Nicméně probíhající události na evropském kontinentě v období těsně před druhou světovou válkou znemožnily další vývoj panevropského hnutí. Až po válce se panevropské hnutí obrodilo, ale za zcela nových podmínek (Kalergi, 1926: 7-8).

4.4.1 Pan–Evropa

V tomto díle, které vyšlo poprvé ve Vídni roku 1923, nepředkládal Kalergi jen nový koncept, jak integrovat Evropu, ale vycházel z reflexe evropského i světového dění té doby.

Kalergi se nejprve v knize zabývá postavením Evropy na prahu 20. století, poté mapuje hranice Evropy, rozebírá vztah Evropy k předním světovým mocnostem. Zároveň se zabývá vztahem Evropy a Společnosti národů, řeší další možné válečné nebezpečí, zachycuje stav Evropy

po první světové válce, rozebírá národnostní otázky a v závěru předkládá možné cesty, které by mohly vést k Pan-Evropě. Velkou předností tohoto díla je právě komplexnost obsahu jaký autor předkládá. Nesnaží se pouze předložit svou myšlenku, ale charakterizovat celý stav Evropy té doby - který dle něj nemůže vyústit v nic jiného než ve sjednocení jednotlivých evropských států.

Jak vůbec Kalergi chápe pojem Pan-Evropa a proč nepoužil termín jiný? Vysvětluje to tím, že pojem Pan-Evropa je pro něj pojmem politickým, který nekoresponduje s geografickým označením Evropa. „Vím, že se toto označení setká s nesouhlasem, že se ozve protest, že nelze nazývat Evropu bez Anglie a Ruska Pan-Evropou. Tato námitka je teoreticky oprávněná, ale prakticky bezvýznamná. Panamerická unie vylučuje takéž Kanadu a evropské kolonie v Americe. Rovněž panhelénské hnutí Démosthénovo nezahrnovalo v sobě všechny státy Řecka. Označení Pan-Evropa jsem zvolil, abych tím vyjádřil analogii k pan-amerikanismu a pan-helénismu“ (Kalergi, 1993: 25, 26).

Podrobný výklad Kalergiho vize sjednocené Evropy bude předložen v následujících kapitolách, které budou kopírovat tematické řazení v díle Pan-Evropa.

4.4.1.1 Evropa a svět

Podle Kalergiho bylo 19. století stoletím Evropy. Evropa byla na vrcholu své moci, díky koloniím měla vliv i ve velmi vzdálených oblastech (Afrika, Austrálie). Tuto evropskou hegemonii prolomila pouze Amerika, která prohlášením Monroeovy doktríny vlastně demonstrovala svou nezávislost na Evropě. I přes získání samostatnosti Spojených států amerických, si zachovala Evropa své vůdčí postavení, přesněji řečeno - své vůdčí postavení si ponechalo šest evropských velmocí: Anglie, Rusko, Německo, Rakousko – Uhersko, Francie a Itálie. S nástupem 20. století se však postavení Evropy razantně mění, přichází o svou výsadní

pozici, svět se od Evropy emancipuje. Kalergi uvádí několik důvodů, které vedly k této „emancipaci“ světa:

1. Britské impérium se odpoutalo od Evropy tím, že se stalo z evropské mocnosti interkontinentální světovou mocností.
2. To samé se odehrálo na území Ruska - to se přetvořilo z evropské velmoci na mocnost euroasijskou. Tím, že Rusko odmítlo evropský systém demokracie, vystoupilo politicky z Evropy.
3. „Osamostatnění se“ Asie - asijské státy již nejsou jen nástroji evropské politiky v „Orientu“, ale svébytnými národy. Japonsko pak vytvořilo protipól k západní nadvládě v Asii.
4. Vzestup Ameriky - Kalergi uvádí rok 1907, jako rok, kdy jednotlivé americké státy vystupují na mírové konferenci v Haagu jako rovnoprávní partneři států evropských.
5. Úpadek Evropy - po první světové válce již nevystupují evropské mocnosti jako světové, ale ponechávají si své mocenské postavení jen v rámci Evropy. V tomto bodě Kalergi poznamenává, že za úpadkem Evropy do velké míry stojí její neschopnost se sjednotit. Evropa je dle něj odsunuta z centra světa na jeho periferii, hegemonie Evropy je navždy ukončena.

Hlavně v 5. bodě zachycuje velmi realisticky Kalergi stav, který v Evropě toho času panoval. „Ze své pozice vladařské je (Evropa) zatlačena do defensivy: vojensky jí hrozí ruská invaze, hospodářsky dokonalejší organizace Ameriky; je zadlužena, roztříštěna, neklidna, zeslabena; je rozervaná národnostními a sociálními boji; těžce poškozena co do síly obyvatelstva a průmyslu; je v chaosu hospodářském i měnovém. Tak jde od bezútěšné přítomnosti do nejisté budoucnosti“ (Kalergi, 1993: 16).

Další zajímavý postřeh Kalergi nabízí, když se zmiňuje o konci systému velmocí, který nahrazuje koncept světových mocností. „Mezi stát a lidstvo se vsunul třetí činitel: skupina států“ (Kalergi, 1993: 18). Jako skupinu států označuje Rusko, Britské impérium, Pan-Ameriku a Čínu. Vše prosperující, silná seskupení národů. Také zmiňuje nový trend počátku dvacátého století: ve světě převládají integrační tendence – malé státy usilují o připojení k světovým mocnostem – zatímco v Evropě převládají silně individualistické principy – „i nejmenší národ tu usiluje o suverenitu [...] Nebude – li osvobození evropských národů dovršeno jejich sjednocením – budou evropské státy za krátko pohlceny rostoucími mocnostmi světovými“ (Kalergi, 1993: 19).

4.4.1.1.1 Postavení Evropy ve světě

Hned v úvodu této kapitoly Kalergi konstatuje, že Evropa jako politický pojem neexistuje. Neexistuje ani jako pojem geografický – jak rozebírá později. Světadíl, který toto označení nese, je pouze směsicí různých malých států, které stojí proti sobě, čímž způsobují nestabilitu nejen na evropském kontinentě, ale i v rámci světové politiky. Řešením této situace je dle Kalergiho spolupráce těchto drobných států, která by vedla k evropskému sjednocení. Jinak podle něj není možné, aby Evropa dokázala konkurovat takovým mocnostem, jakými v té době byly „říše“ britská, ruská, americká a východoasijská. „Ještě by byl čas zachránit Evropu před tímto osudem. Záchrana se jmenuje Pan-Evropa: politické a hospodářské sjednocení všech států, Polskem počínaje a Portugalskem konče, ve svaz států“ (Kalergi, 1993: 21).

4.4.1.2 Hranice Evropy

V této kapitole řeší Kalergi problém evropských hranic. Hranice vymezuje jednak v geografickém smyslu a zároveň se snaží vymezit Evropu historicky. Z geografického hlediska dochází k závěru, že Evropa jako geografický pojem neexistuje - jedná se jen o jakýsi výběžek Asie - její poloostrov. Stejně tak, jako se za kontinent považuje Evropa (západní

výběžek Asie), mohla by se za kontinent považovat Indie (jihovýchodní výběžek).

Jedinými geografickými hranicemi Evropy byla, dle Kalergiho moře, která ji obklopovala. Historicky nejkomplicovanější hranicí Evropy byla hranice východní, která nemohla být přesněji určena žádným geografickým útvarem. Jediný možný záchytný bod skýtalo pohoří Ural, které však svou polohou nekorespondovalo se skutečnou hranicí mezi Evropou a Asií. Kalergi tuto problematiku shrnuje tím, že severní, jižní a západní hranice byly vždy vymezeny geograficky, ta východní politicky – což bylo jádrem mnoha konfliktů. Aby se těmto konfliktům do budoucna mohlo předejít, byla opět nutná spolupráce evropských států, které by tak daly vzniknout jednomu celku, který by mohl lépe „vzdorovat“ svým sousedům.

Zajímavým bodem této kapitoly je určitě Kalergiho historické vymezení evropských hranic. První Evropou pro něj byla Hellas. Její konflikt s Persií vyvolal vznik evropské ideje. Alexandr Veliký pak odstranil politickou hraniční čáru mezi Evropou a Asií a dal tak vzniknout euroasijské říši, jejíž kulturou byl helénismus (Kalergi, 1993: 23). Druhou Evropou byl Řím, který přesunul těžiště moci více na evropský západ a od Evropy oddělil Balkán. Třetí Evropu, dle Kalergiho, charakterizovalo stěhování národů, kdy na území bývalého západního Říma začala vznikat germánská království - v této době bylo východní hranicí Evropy Labe. Čtvrtá Evropa je spojena s papežstvím, její hranice se kryjí s rozšířením římsko-katolické víry. Koncem této čtvrté éry evropské civilizace byla reformace a rozštěpení na katolický jih a protestantský sever. Dalším historickým mezníkem v evropských dějinách je období osvícenství, kdy dosahuje Evropa svých největších územních úspěchů – za Petra Velikého se k ní připojuje Rusko a východní hranice se posunuje na Ural. Vrcholem páté Evropy byl Napoleon s ideou Spojených států evropských. Napoleonova vize se sice nenaplnila, ale myšlenka sjednocené Evropy, kterou tímto obnovil, nebyla zcela potlačena. Na toto období navázala Evropa šestá, která je spojena s Kalergiho vizí panevropské federace.

V tomto období také dochází k „oddělení“ Anglie a Ruska od Evropy, díky britským zámořským aktivitám a ruskému sovětismu.

4.4.1.3 Evropa a Anglie

V této kapitole navazuje volně Kalergi na téma předchozí, a sice vymezení evropských hranic. Problém s jejich vymezením je dle něj hlavní příčinou toho, že nebyla žádná evropská kooperace na vyšší úrovni doposud zrealizována a zůstávala jen v literární podobě. Podle Kalergiho je nutné si uvědomit, co je pro nás Evropa, jaké státy do ní zařadit a jaké už ne. V tomto smyslu je „problematické“ postavení Anglie a Ruska.

Pozice Ruska v tomto sporu byla poměrně jednoduše vyřešena jeho sovětizací. Užší spolupráce mezi evropskými demokratickými státy a sovětským Ruskem nebyla proveditelná. Nadále však zůstávala otázka příslušnosti Anglie ke zbytku Evropy, neboť geograficky Anglie a Irsko do Evropy nepochybně patří, ovšem díky britským koloniím se z Anglie stává i mimoevropská velmoc. Situaci ještě více komplikovalo to, že britská kultura na straně druhé byla nepochybně podstatným činitelem kultury evropské.

Kalergi dělí teoretiky evropské integrace na dvě skupiny, ta první – tzv. Velkoevropané počítají se zařazením Anglie do Spojených států evropských. K tomuto záměru se však staví Kalergi skepticky: „Takovou politikou by Pan-Evropa získala na moci, ale ztratila by na celistvosti. Neboť Evropa, k níž patří Kanada, Austrálie a Jižní Afrika, nebyla by již Evropou, nýbrž interkontinentálním impériem! [...] Jimi by byla Evropa zatažena do každého světového konfliktu“ (Kalergi, 1993: 28). V této citaci je Kalergim předložen argument k vysvětlení jeho postoje, proč Anglii do Evropy nezačlenit. Tato situace by však netrvala napořád, pokud by došlo k zániku britského impéria, byla by Anglii a Irsku cesta do Spojených států evropských otevřena.

Druhou variantou je tzv. Maloevropský program, který počítá s evropskou federací bez Britského impéria. Vyloučení Anglie

ze Spojených států evropských není projevem nenávisti k ní, ale zcela logicky opodstatněným rozhodnutím. Přesto, že by Anglie nebyla členem Panevropského společenství, Kalergi s ní počítá jako s jakýmsi prostředníkem mezi Evropou a USA: „Anglie, která je mnohými pouty zájmů, kultury a historie spojena stejně tak s Evropou jako s Amerikou, je povolána být prostředníkem mezi oběma těmito kontinenty, aniž by politicky patřila k jednomu z nich. [...] Pan-Evropa se musí konstituovat bez Anglie, ale nikoli proti ní“ (Kalergi, 1993: 30).

Anglie musí být ujištěna, že k sjednocování na evropském kontinentu nedochází za účelem jejího ohrožení, ale z důvodu vytvoření rovnocenného partnera. Přestože historicky Anglie proti evropským snahám o vytvoření nadnárodní federace vystupovala, nyní by z něj ona sama měla těžit. Jejím zájmem je totiž, dle Kalergiho, aby se Rusko nedostalo k Severnímu moři. Pouze vytvořením Panevropské unie je možno zamezit proniknutí Ruska k Severnímu moři a následnému vytvoření spojení mezi Ruskem a Německem, které by bylo pro Evropu zásadní. Pro Anglii by toto spojení znamenalo to, že by Ruskem nebyla ohrožována jen Indie, ale přímo Britské ostrovy.

4.4.1.4 Evropa a Rusko

Vztah Evropy k Rusku byl nastíněn v předchozí kapitole. Nyní bude blíže rozebrán z pohledu Richarda N. Coudenhove-Kalergiho. Ten nazývá Rusko Makedonií Evropy.

Proč by mohlo být Rusko pro Evropu takovou hrozbou? Kalergi uvádí hned několik důvodů: Rusko tvoří jednotný politický komplex, na rozdíl od Evropy, která je na počátku 20. století rozdělena na dvacet šest států. Navíc se Rusko rozkládá na ploše, která je 4,5 krát větší než plocha pomyslné Pan-Evropy a na níž žije dvojnásobný počet obyvatel než v největším evropském státě. Rusko vykonává tlak vůči Evropě už jen svou pouhou existencí.

Do první světové války mělo Rusko v Evropě určitý protipól v podobě centrálních mocností, tato hráz ovšem po první světové válce padla. Jaké plyne pro Evropu nebezpečí ze strany Ruska, se na počátku 20. století ukázalo hned dvakrát: poprvé když se Rusko pokusilo o hegemonii nad Evropou během první světové války, podruhé při Říjnové revoluci. Způsob, jak tomuto tlaku čelit shrnuje Kalergi v následující citaci: „Jedinou moudrou evropskou politikou vůči Rusku je mírová politika – je však třeba se zajistit pro všechny eventuality. Toto zajištění je možné jen tak, že se všechny evropské státy zaručí za rusko – evropskou hranici panevropským obranným spolkem proti ruskému nebezpečí“ (Kalergi, 1993: 39). Evropa by tak přejala zodpovědnost za ochranu své východní hranice, která doposud ležela na bedrech pouze dvou evropských států: Polska a Rumunska. Kalergi uvažuje o vybudování Panevropského garančního paktu, který by zaštiťoval právě onu ochranu východní hranice Evropy.

Kalergi zde zmiňuje další velké riziko pro Evropu té doby, a sice možné spojení Německa s Ruskem, které by posunulo východní hranici až na Rýn a myšlenka integrované Evropy by tím zcela zanikla. Zbylo by jen jakési torzo v podobě anglosaského protektorátu, Versaillská smlouva by pozbyla platnosti a Polsko by bylo znovu rozděleno – to jsou hlavní obavy Coudenhove-Kalergiho, pokud by došlo k intervenci Ruska do Evropy. Pokud bychom pátrali po možných důvodech Německé spolupráce s Ruskem, jeví se zde jako hlavní příčina vztah Německa k Francii: „Německo-ruská spolupráce bude intenzivní v té míře, v jaké bude německo-francouzské napětí“ (Kalergi, 1993: 40).

Rusko není pro Evropu ale jen hrozbou, nýbrž i cenným partnerem a to hlavně v ekonomických oblastech. Evropa je odkázána na výměnu zboží s Ruskem, nepřátelství mezi Evropou a Ruskem by nevedlo k vítězství ani jednoho z těchto států, ekonomicky by oba prohrály a vítězem by se staly Spojené státy americké. Navíc se Evropa může sama zachránit z hospodářské katastrofy, do níž byla uvržena válkou, právě díky této spolupráci s Ruskem.

Opět i v hospodářských aspektech by byla Evropa, dle Kalergiho, mnohem silnější v případě, kdy bude unifikovaná. V konkurenci s Amerikou a Anglií nemůže obstát, pokud budou její výrobky zatíženy cly, která jsou přímo spojena s hranicemi jednotlivých evropských států. Kooperace ekonomická je tak stejně důležitá, jako spolupráce politická.

4.4.1.5 Evropa a Amerika

Amerika je do určité míry vzorem pro Evropu. Ač se na jejím území nachází na čtyřicet osm republik, vystupuje jako jednotná unie, která je integrována jak politicky, tak hospodářsky. Oproti Evropě, na jejímž území nalezneme dvacet sedm států, a která není schopna spolupráce ani na té nejnižší úrovni. To je, podle Kalergiho, příčinou amerického ekonomického náskoku, který Evropu zastiňuje. Spojené státy americké mají ekonomicky navrch, přestože jsou v Evropě mnohem příznivější podmínky pro hospodářský růst. Evropa tohoto potenciálu ale nemůže využít, dokud bude rozdrobena na velký počet států. „Ačkoli jsou tedy vnější okolnosti Pan-Evropě dokonce příznivější než Spojeným státům, je příčina evropského úpadku v tom, že je severní Amerika organizována – kdežto Evropa dezorganizována“ (Kalergi, 1993: 45). Amerika díky racionálnímu dělení práce dosahuje zlevnění produkce – to však není v Evropě možné kvůli nevraživosti sousedících států. Tyto státy v sobě nespátřují možné partnery, ale potencionální nepřítelé a tak investují horentní sumy, aby: „zaplatily břemena minulé války a zbrojení pro války budoucí“ (Kalergi, 1993: 45).

Ačkoliv má Evropa vhodnější předpoklady pro hospodářské unie, než měla Amerika, má nesporně méně potenciálu pro vytvoření Pan-Evropy. Hlavní příčinou je nejednotnost jazyková, historická, náboženská a národnostní. Výchozí pozici měla Amerika odlišnou od té evropské, Spojené státy vznikaly na území, které mělo společnou řeč, ústavu a jedno národní cítění¹³.

¹³ Pokud nepočítáme období války Severu proti Jihu.

Pan-Amerika by se měla stát příkladem pro vybudování Pan-Evropy. Může se stát i hrozbou – to, pokud zůstane Evropa mezinárodně roztržena. Kalergi nehlasá bezhlavé kopírování amerického vzoru, připouští, že Evropa i Amerika mají jinou kulturní tradici, každý kontinent čerpá z jiných historických událostí – to, co může Pan-Amerika Evropě přinést je studium amerických institucí - které prosperují - a jejich následné využití v evropské praxi.

4.4.1.6 Evropa a Společnost národů

Kalergiho názor na Společnost národů byl nastíněn již výše. Pro Kalergiho to byla nadbytečná organizace, která neměla potřebný mandát pro řešení jakýchkoliv sporů. Společnost národů označuje Kalergi za „Wilsonův pokus o rozšíření panamerické organizace států na celou zeměkouli“ (Kalergi, 1993: 52). Přes veškerou skepsi k tomuto Wilsonovo výtvaru, oceňuje Kalergi snahu vnést do mezinárodního poválečného chaosu prvek organizace a spolupráce. „Přesto však znamená její myšlenka velký pokrok v lidském vývoji a každý poctivý pacifista by jí měl vítat jako první nesmělý a chybný pokus postavit namísto mezinárodní anarchie států ekumenickou organizaci světovou“ (Kalergi, 1993: 53). Forma, jakou byl ten krok učiněn, je dle něj ale nešťastná – Společnost národů není organizací ani světovou, ani evropskou – postrádá jakoukoliv moc. Její postavení ještě více oslabuje fakt, že její existenci ignorují dvě světové velmoci: Rusko a Spojené státy americké. Pokud by tedy došlo k rozsáhlejšímu konfliktu, měla by proti těmto velmocím Společnost národů jen velmi slabé postavení.

Členství evropských států ve Společnosti národů s sebou neslo řadu problémů. Společnost národů byla mezinárodní organizací a tak se mohlo stát, že o čistě evropských záležitostech budou rozhodovat státy neevropské, které budou preferovat pouze své zájmy. Dalším problematickým bodem bylo nečlenství Německa ve Společnosti národů. Německo stálo na hranici spolupráce s Ruskem, což pro Evropu znamenalo možnost rozdělení na dvě sféry vlivu: ženevskou

a moskevskou. Ideální vývoj by, dle Kalergiho, nastal ve chvíli, kdy by se Společnost národů zabývala čistě mezinárodními otázkami a nevměšovala se do evropských záležitostí – stala by se jakýmsi doplněním panevropské unie.

4.4.1.7 Evropské válečné nebezpečí

V této kapitole rozebírá Kalergi až prorocky možnost nové války na evropském kontinentu. Hrozba je dle něj tím silnější, čím menší schopnost spolupráce je mezi jednotlivými evropskými státy. Kalergi zde navrhuje několik bodů, které by vedly k překonání této nelehké situace:

- organizace místo anarchie
- smírčí soud místo války
- odzbrojení místo zbrojení
- solidární záruka místo svépomoci
- kooperace místo konkurence

Hlavním cílem této kapitoly je upozornit na možné riziko budoucí války v případě, že jednotlivé evropské státy nepodniknou kroky nutné k odzbrojení a spolupráci. Některé obavy zní s odstupem času jako neuvěřitelné proroctví: „Vypukne-li nová válka mezi světovými velmocemi, nebude jejím cílem kapitulace nebo porážka nepřátelské fronty, nýbrž vyhlazení nepřátelského národa“ (Kalergi, 1993: 60). Kalergi viděl v možnosti dalšího válečného konfliktu stěžejní ránu pro Evropu jako takovou. Obrovské ztráty na obou stranách by smazaly rozdíl mezi vítězstvím a porážkou. V nově nadcházející době světových mocností by Evropa jakýmkoliv oslabením ztratila své doposud vybudované postavení, které by namísto toho měla nadále budovat a prohlubovat tak, aby byla rovnocenným partnerem na mezinárodním poli. Kalergi chce, aby došlo vytvořením evropského společenství k zajištění reálnější záruky míru, než jakou nabízely tehdejší poválečné mírové smlouvy.

4.4.1.8 Evropa po světové válce

Před válkou byla Evropa rozdělena na dva systémy: liberální západ a konzervativní východ. Tato situace se po válce změnila, důležitým krokem bylo vnitropolitické přiřazení Německa k západním státům. Tato změna byla klíčová pro možnost vzniku Panevropského společenství. Kalergi vidí v poválečném období nejpříhodnější dobu pro evropské sjednocení: „Od konce Svaté aliance nebyla Evropa nikdy tak zralá pro politické sjednocení jako nyní. Jsou proti němu dnes překážky psychologické – nikoliv již politické“ (Kalergi, 1993: 66).

Další podnět, který dle Kalergiho přímo vybízel ke spolupráci, bylo poválečné rozdrobení Evropy na velký počet malých států, jejichž hospodářská produktivita byla oslabena cly, která přinesl vznik nových hranic. Aby Evropa mohla konkurovat ve výrobě na světovém trhu, musela spolupracovat v rámci celého kontinentu. Poválečnými jednáními vznikla nová mapa Evropy na základě národních aspirací, nikoliv na základě hospodářských potřeb. „Pařížské mírové smlouvy znamenaly politický pokrok oproti poměrům předválečným – hospodářsky znamenají však krok dozadu“ (Kalergi, 1993: 67). Přesto není, v zájmu zachování míru, možné se proti nim nijak vymezit. Hranice, které tyto smlouvy nově určily, jsou velice problematickou oblastí a touha po jejich změně by vedla k další válce. Je tedy nutné situaci vyřešit jinak – pokud není možné hranice změnit, je možné je pomyslně vymazat integrací evropských států. Myšlenka to byla nesporně přelomová, ale její realizace téměř nemožná.

V této kapitole poukazuje Kalergi nejen na hospodářskou situaci v poválečné Evropě, ale také na jisté kořeny Panevropské vize, které lze hledat v Malé dohodě. V době formování Malé dohody¹⁴ panovala představa mnohem větší federace, uskutečněn však byl pouze spolek

¹⁴ Malá dohoda se zformovala vojenskými smlouvami uzavřenými mezi Československem a Jugoslávií, Československem a Rumunskem a Jugoslávií a Rumunskem v letech 1920 – 1921.

Československa, Jugoslávie a Rumunská. Malá dohoda měla potenciál na rozšíření podle Masarykovy koncepce a vytvoření Spojených států evropských. K tomuto cíli však nedošlo a Malá dohoda vystupovala spíše jako ochrana před Ruskem a potlačení Německa, Maďarska a Bulharska. I přes tyto výsledky považoval Kalergi Malou dohodu za „první výraz evropské rekonstrukce a překonání rozpadu Rakouska novou syntézou“ (Kalergi, 1993: 71).

4.4.1.9 Německo a Francie

Vztah Německa a Francie byl po dlouhá staletí velice komplikovaný. Tyto dva státy vystupovaly jako rivalové a neustále bojovaly o postavení hegemonu v Evropě. Přitom není možné uvažovat nad evropským sjednocením, aniž by se komplikovaný vztah mezi Francií a Německem nevyřešil. Kalergi vidí naději ve změně politického režimu obou zemí, dle něj nemohla nastat spolupráce, dokud nebylo v obou zemích zavedeno republikánské zřízení. „Z tohoto hlediska skutečnost, že se Německo stalo republikou, znamená významnou etapu na cestě k panevropskému ideálu“ (Kalergi, 1993: 73). Změna politického režimu však sama o sobě nestačí k nastolení přátelských vztahů mezi těmito dlouholetými soupeři, nutná je i změna ve smýšlení Němců a Francouzů. Jejich vzájemná nevraživost byla doposud silnější než společný zájem. Zajištění proti invazi ze strany toho druhého je primárním problémem obou vlád – jak francouzské, tak i německé – ovšem toto zajištění není nutné provádět pouze útokem na svého nepřítel, ale i uzavřením dohody s ním.

Dalším důležitým činitelem v tomto sporu je Rusko. Je zřejmé, že pokud by se cítilo Německo silně ohroženo Francií, vrhlo by se v náruč Ruska. Tato spolupráce by se stala pro Francii fatální. Francouzská politika tak tedy nepřímou cestou otevírá Rusku cestu do Evropy skrze spolupráci s Německem. Kalergi vidí řešení této situace v jediné možné cestě: „Cílem je Pan-Evropa; nejužší spolupráce s demokratickým a pacifistickým Německem; usmíření na základě přiměřených reparací;

celní unie k spojení německého uhlí a francouzských rud v panevropský montánní průmysl; smlouva o smírčím soudu a smlouva garanční; odzbrojení; společné znovuvybudování evropského hospodářství a financí; založení panevropské federace“ (Kalergi, 1993: 77). V tomto řešení vidí Kalergi mnohem účinnější ochranu proti ztrátám vzniklým případným konfliktem jak pro oba státy, tak i pro Evropu jako takovou, zároveň by se mohlo stát Německo „ochranou hradbou Pan-Evropy proti ruskému nebezpečí“ (Kalergi, 1993: 77).

Nejen Francie stála před rozhodnutím mírové spolupráce, nebo vojenské akce proti sousedovi. Stejné dilema řešilo i Německo. Jelikož Německo bylo v pozici poraženého státu, byly jeho vztahy k Francii o to radikálnější – Francie byla tím, kdo ho pokořil, komu má odvádět válečné reparace – tím, kdo i po válce pokračuje (nyní již hospodářsky a politicky) ve zničení Německa. Tato situace vyvolávala v Německu touhu po odvetě - na tu však bylo Německo samo prozatím příliš slabé, bylo nutné najít spojence – nejvíce se nabízelo Rusko. V Německu bylo však možné slyšet i hlasy, které neviděly budoucnost Německa v další válce s Francií, ale volaly po politice smířlivosti. Výsledkem této politiky by byla konstituce Pan-Evropy.

Bylo ale velice těžké překonat politiku pomsty, s každým násilným skutkem Francie zesílila v Německu touha po pomstě. Této situaci se dalo dle Kalergiho předejít vstřícným gestem ze strany Francie – například zřeknutí se obsazeného Porýní – to se však nestalo. Ke smíření může dojít, dokud panuje v Německu demokratický režim – v této části Kalergi opět předvídá to, co se za několik let po vydání práce skutečně stalo – „Nikdo však nemůže předvídat, jak dlouho obstojí tento režim proti nacionalistům a kdy přijde chvíle, kdy bude na smíření pozdě“ (Kalergi, 1993: 80).

4.4.1.10 Národnostní otázka

Podle Kalergiho je dogma evropského nacionalismu mýtus. Čistá rasa dle něj neexistuje. Snaha rádobý vyvýšeného národa k přetvoření menšiny, jež označují za méněcennou, je směšnou součástí rasového mýtu. Pokud v Evropě nějaké národy existují, nejedná se o „příbuzenství krve“, ale o „příbuzenství ducha“. Náboženstvím nacionalismu je, dle Kalergiho, kult hrdinů.

To, co vymezuje Evropu proti okolnímu světu, je její křesťansko-helénský základ; Evropu pojí křesťanské náboženství, evropská věda, umění a kultura. Společné evropské dějiny se dají datovat od Říma, přes stěhování národů, papežství, feudalismus, renesanci a humanismus, reformaci a protireformaci, absolutismus a osvětu, parlamentarismus, nacionalismus a socialismus. Evropany taktéž spojuje stejný životní styl, stejné sociální rozčlenění, názory na morálku a rodinu, stejné mravy a zvyky – v kontrastu k těmto shodným znakům pozbývá na významu jazyková divergence. Tato kulturní jednotu nás, dle Kalergiho, opravňuje uvažovat o evropském národě.

I přes tyto shodné rysy dochází v Evropě k napětí, a to především tam, kde byly po první světové válce uměle vytvořeny státní hranice, které nerespektovaly skutečné osídlení. Menšiny, které tímto rozdělením vznikly a které jsou povětšinou majoritami utiskovány, se proto snaží o zánik svých nových vlastí v nové válce. Přesně tyto tendence vedou k nestabilitě v inkriminovaných lokalitách a můžou vést až k narušení nastoleného míru. Kalergi chce tuto situaci řešit vytvořením jakéhosi tolerančního ediktu, který by zaručil pro menšiny rovný přístup a zachování vlastní kultury i mimo svůj národ. Zásada *Cuius regio, eius natio* je vůči menšinám diskriminující. Národnost by se měla stát soukromou záležitostí každého člověka (tak jako se to stalo u náboženství). Odluka národa a státu usnadní, podle Kalergiho, hospodářský rozmach i řešení sociální otázky – což připraví půdu pro panevropské řešení. Kalergi však zachází ještě dál: „Je jenom jeden

radikální způsob trvalého a spravedlivého řešení evropských hraničních otázek: neposunovat hranice, ale zrušit je“ (Kalergi, 1993: 91).

4.4.1.11 Cesty k Pan-Evropě

Snahu o vytvoření Pan-Evropy chápe Kalergi jako boj. Aby byl tento boj úspěšný, je nutné znát protivníky - těmi jsou:

- nacionální šovinisté
- komunisté
- militaristé
- průmyslové podniky chráněné cly

Kalergi předpokládá všemožné výpady proti Pan-Evropě, předkládá možné kroky, které mohou odpůrci Pan-Evropy učinit, pokud se budou jejím vznikem cítit ohroženi. Zároveň se ale odpůrců své ideje neleká a uvádí, že odstraněním cel a dalšími reformami, může naopak dojít k oživení průmyslu. Jediní, kdo můžou něco ztratit, budou ti, kdo nebudou schopni ustát volnou konkurenci s „evropským velkopřmyslem“ – to je ovšem daň, kterou bude Evropa ochotna zaplatit v zájmu trvalého míru a ekonomického růstu.

V závěru celé publikace Kalergi uvádí, že pro úspěch jeho teorie je stěžejní, aby vize Pan-Evropy nejprve zakořenila v jednotlivcích, kteří se s touto myšlenkou zcela dobrovolně a přirozeně ztotožní. Každý jedinec je v utváření nové Evropy důležitý a každý ji může svým způsobem ovlivnit. „Evropa nemůže čekat, až vlády a vůdci stran uznají nutnost jejího sjednocení: každý muž a každá žena, jež jsou přesvědčeni o nutnosti Pan-Evropy, se musí dát do služeb tohoto díla, na němž záleží osud celého světadílu, osud kultury“ (Kalergi, 1993: 95).

4.5 Projekt Aristida Brianda

Dalším podobným projektem, který se v této době soustředil na sjednocování Evropy, byla koncepce Aristida Brianda „Spojené státy evropské“. Aristide Briand se narodil 28. března roku 1862 ve městě Nantes ve Francii. Vystudoval právnickou fakultu v Paříži a již jako mladý se nadchnul pro myšlenky socialismu. Za socialistickou stranu se pak stal i poslancem, posléze ministrem kultu¹⁵ a poté i ministerským předsedou. Během první světové války byl nucen z politiky vystoupit. V roce 1921 se do politiky vrátil, a sice jako premiér. V té době výrazně prosazoval smíření s Německem. Během předložení své iniciativy pro sjednocení Evropy v září 1929, zastával funkci premiéra a ministra zahraničních věcí Francie (Babík, 2006: 28-30).

Ke zveřejnění myšlenky na integraci Evropy došlo během schůzky Rady Společnosti národů v roce 1929 v Madridu, kde vůbec poprvé přednesl Briand své teze o evropském sjednocení na politické půdě. Avšak „briandismus“¹⁶ jako takový lze historicky přesně datovat jen stěží, Briand měl uvažovat nad myšlenkou jednotné Evropy již na konferenci v Cannes v roce 1922, což by pro dataci tzv. briandismu znamenalo rozmezí let 1922-1932. Oproti tomu např. Coudenhove-Kalergi ohraničuje Briandovu iniciativu roky 1927-1931 (Babík, 2006: 38). Proto považujeme pro účely této práce rok 1929 za jakýsi prvopočátek Briandova konceptu Spojených států evropských.

V politické rovině se dá Briandův projekt chápat jako nastolení kolektivního mírového zabezpečení v Evropě. Jeho plán byl myšlen hlavně jako jakási „europeizace“ francouzské obranné koncepce,

¹⁵ Kultu ve smyslu náboženství (Babík, 2006: 29).

¹⁶ Briandismus charakterizuje ve své práci „Iniciativa Aristide Brianda 1929-1930 a Československo“ Michal Babík jako: „širší a dlouhodobější snahu Aristide Brianda o evropské porozumění, odvozené především z porozumění německo-francouzského. Briandismu je spíše zastřešujícím termínem pro celkovou politiku francouzsko-německého usmíření“ (Babík, 2006: 39).

především ve vztahu k Německu. Na rozdíl od Coudenhove-Kalergiho počítal Briand ve své koncepci se začleněním Velké Británie do integrované Evropy, přestože si byl plně vědom postavení Velké Británie jako koloniální mocnosti.

Jeho koncepce předpokládala kooperaci evropských států a vytvoření evropské federální unie mimo přímý dohled Společnosti národů, ale pod patronací této organizace (Galín, 1947: 409). Necelý rok po vystoupení Aristide Brianda na poli Společnosti národů zaslala francouzská vláda generálnímu sekretáři této organizace *Memorandum o organizaci režimu federální unie Evropské*. Pro bližší přiblížení Briandovi koncepce a postoje Francie, bude podrobně rozebráno výše zmíněné memorandum.

4.5.1 Memorandum sur l'organisation d'Union fédérale européenne/ Memorandum o organizaci režimu federální unie Evropské¹⁷

4.5.1.1 Preambule

V úvodu memoranda je vlastně shrnuta celá podstata svazku, jehož vznik by toto memorandum mělo podníti. Francie memorandum vyzývá dvacet sedm členů Společnosti národů, aby: „došlo k dohodě mezi státy, majícími na věci zájem, za tím účelem, aby se mezi evropskými národy vytvořil jakýsi federativní svazek, který by mezi nimi vybudoval režim stálé solidarity a který by jim ve všech případech, kdy by to bylo nutno, dovolil vstoupit okamžitě do styku, aby studovaly, projednávaly a upravovaly problémy, které by je mohly společně zajímat“ (Babík, 2006: 197). Memorandum také předesílá, že aby mohlo dojít k naplnění tohoto cíle,

¹⁷ Kompletní text Memoranda je uveden v příloze, je přejet z díla „Iniciativa Aristide Brianda 1929 – 1930 a Československo“ od autora Michala Babíka.

byl pověřen zástupce Francie, aby jednotlivým členům návrh předložil, zaznamenal jejich reakce a našel nejjednodušší způsob, jak jednotlivé body memoranda skutečně naplnit. Výsledky práce francouzského zástupce by pak byly shrnuty v Ženevě v době nejbližšího Shromáždění Společnosti národů.

Jako mnohé jiné integrační koncepce této doby, i memorandum francouzské vlády si klade za cíl odstranění nebezpečí ohrožujících evropský mír z hlediska jak politického, tak i hospodářského a sociálního. Aby těchto cílů mohlo být dosaženo, je nutné, aby byl vybudován stálý režim solidarity – zaštitěný mezinárodními smlouvami – a aby byla Evropa racionálně organizovaná. V době vzniku memoranda přibylo v Evropě na 20 tisíc kilometrů nových hranic, které zapříčinily fragmentizaci Evropy – tento stav pak vede ke komplikacím hospodářským a ty pak ke krizím, které jsou pramenem politické a sociální nestálosti. Pokud k tomuto stavu připojíme ještě nedostatek soudružnosti v seskupení „hmotných a mravních sil“, vede tento stav přímo k nepokojům ohrožujícím mír v Evropě. Proto vzniklo toto memorandum, aby takovým stavům na evropské půdě zamezilo.

Již výše v této práci byly zmíněny nedostatky Společnosti národů¹⁸ - těch si byly vědomy i jednotlivé vlády členských států té doby. Této problematice se dotýká i úvod memoranda – uznává, že Společnost národů je organizací světovou, což ji v mnohém komplikuje možnost zásahu do čistě evropských záležitostí. Aby organizace, jejíž vznik toto memorandum iniciuje, nijak nenarušovala práci a autoritu Společnosti národů, je přímo v memorandu ošetřeno, že: „vyhledávati způsob evropské spolupráce ve spojení národů nikterak neoslazuje význam Společnosti, nýbrž má a nevyhnutelně musí směřovati jen ke zvětšení tohoto významu, neboť tato snaha se těsně připojuje ke směrnícím

¹⁸ Viz str. 33.

Společnosti“(Babík, 2006: 198). Zároveň si chce Společnost národů zachovat svůj vliv na evropské dění – evropské zájmy mají být „vedeny v soulad pod dozorem a v duchu Společnosti národů“ (Babík, 2006: 198). Aby nedošlo ke zneužití moci ani jedné z organizací, je v memorandu uvedena formule o tom, že práce ani jedné ze skupin by se nikdy nemohla obrátit, nebo být obrácena, proti nikomu druhému.

Zároveň je v preambuli ošetřena ochrana svrchovanosti jednotlivých členských států – v žádném případě a v žádném stupni nesmí zřízení federativního svazku zasahovat do svrchovaných práv států, které by byly členy asociace. Základní zásady spolupráce mezi státy jsou rovnoprávnost a svrchovanost členských států za předpokladu zachování a podpory tradic a zvláštních znaků každého národa.

4.5.1.2 I.

První bod memoranda si klade za cíl vytvoření „povšechné smlouvy“, která by potvrdila skutečnost, že mezi evropskými státy byla vybudována solidarita a jednotnost. Jednalo by se o prvotní, symbolický pakt, který by byl impulsem k vytvoření dalších smluv, především podrobnější charty. Přičemž by při stylizování podrobnější charty muselo být přihlíženo k zásadám stanoveným tímto memorandem a zmíněným v preambuli. I v bodě prvním je ošetřeno specifické postavení Společnosti národů vůči navrhované organizaci. Aby bylo jasné, že je Evropa „podřízena“ Společnosti národů, byla by povšechná smlouva nejprve vyhrazena těm evropským státům, které jsou jejími členy.

4.5.1.3 II.

V druhém bodě je řešena problematika orgánů, které by zaštiťovaly fungování evropského federativního svazku. Orgánem hlavním by byla „Evropská konference“ – skládající se ze zástupců všech evropských vlád, které jsou členy Společnosti národů, a která by byla hlavním vůdčím

orgánem evropské Unie ve spojení se Společností národů (Babík, 2006: 201). Pravomoci tohoto orgánu, organizace jejího předsednictva a stanovení pravidelných i mimořádných zasedání by bylo předmětem konsenzu na základě závěrů všech zúčastněných států, jimž bylo memorandum zasláno. Závěry, na kterých se účastníci dohodli, by pak musely být ratifikovány ze stran vlád členských států, nebo jejich parlamentů.

Předsednictví by bylo jednoroční a bylo by vykonáváno střídavě – aby nedošlo ke zneužití svěřené moci a tím k převaze jednoho státu nad ostatními.

Dále memorandum počítá se vznikem „Evropského výboru“, jehož činnost (stejně jako činnost Evropské konference) by se odehrávala v rámci Společnosti národů a jeho schůze by se tak konaly přímo v Ženevě. Aby bylo propojení se Společností národů co nejužší, počítá memorandum i s variantou, že by se zasedání Evropského výboru konala současně se zasedáním rady Společnosti národů. Aby se i u výboru zamezilo zneužití moci, i zde by probíhalo jeho předsednictví střídavě. Výbor by se zabýval různými úkoly, pro příklad můžeme uvést: stanovení cílů, kterými by se do budoucna evropská federální unie zabývala; sepsání programu evropské spolupráce atd. Výbor by pro řešení jednotlivých otázek mohl ustanovit speciální odborné výbory, které by se konkrétními otázkami zabývaly.

Dalším orgánem by byl „sekretariát“, který by zaštiťoval administrativní chod celého spolku. Na počátku by funkce sekretariátu mohla vykonávat vláda, které bude svěřeno i předsednictví. Poté by mohl být stanoven stálý sekretariát, jehož sídlo by bylo – kde jinde než v Ženevě.

4.5.1.4 III.

Třetí bod se zabývá stanovením směrnic, které by do budoucna stanovily hlavní koncepce evropského výboru. Aby došlo k „pokroku“ na poli hospodářském a bezpečnostním, je nejprve nutné, aby došlo k „zorganizování“ Evropy na poli politickém. „A na tomto poli by měla být potom vypracována v hlavních rysech hospodářská politika Evropy, právě tak jako celní politika každého evropského státu zvláště“ (Babík, 2006: 204). Opačný postup by nebyl možný, mohl by totiž způsobit, že by nadvládu získaly ekonomicky nejsilnější státy. Hlavním cílem koncepce evropské politické kooperace je „federace založená na myšlence jednoty nikoliv jednotky“ (Babík, 2006: 204).

Třetí bod také určuje, s čím se bude nutné do budoucna vyrovnat, jaké otázky budou na příštích shromážděních řešeny (tyto body se kryjí s nejpálčivějšími tématy té doby):

- všeobecné hospodářství
- hospodářská zřízení
- doprava a tranzit
- finance
- práce
- hygiena
- duševní spolupráce
- meziparlamentní styky
- administrace
- určení metod evropské spolupráce

- určení způsobu spolupráce mezi Evropskou Uníí a státy mimo ni

4.5.1.5 Závěr

V závěru memoranda je kladen důraz na to, aby byly jednotlivé cíle stanoveny s rozvahou a s možností skutečné realizace, aby tento plán nebyl jen další teoretickou úvahou na poli evropské integrace. Proto je zdůrazněno, že je v začátku nutné „držeti se začátečních myšlenek několika velmi jednoduchých názorů, aby rostla naděje, že první konkrétní návrh, způsobilý usmířiti všechny zájmy a všechny zvláštní situace, bude přijat s jednomyslným souhlasem“ (Babík, 2006: 206).

Je zde také určen termín, do kdy se mají jednotlivé oslovené vlády vyjádřit k tomuto memorandu. Termín je stanoven na 15. července téhož roku.

V závěru je zdůrazněno, že Evropa stojí na prahu nové doby, kdy může rozhodnout o svém osudu – je nutné, aby si toto jednotlivé evropské vlády uvědomily a namísto roztříštěnosti jednotlivých iniciativ se spojily ku společnému prospěchu.

4.5.2 Neúspěch Briandovy koncepce

Bylo podniknuto několik kroků k projednání tohoto návrhu, nicméně s Briandovou smrtí v roce 1932 tento projekt zcela zanikl (Salmon, Nicol, 1997: 10). A tak i přes veškerou snahu neměla ani tato koncepce prakticky žádný vliv na francouzsko-německé sociální vztahy ani na vzájemnou spolupráci mezi dalšími evropskými státy.

Neúspěch této koncepce byl možná zapříčiněn i tím, že: „Tvůrcové francouzských koncepcí mj. se nedokázali zcela vyvléci z konsekventního úsilí o udržení velmocenského postavení Francie, vydobytého v důsledku

první světové války. K tomu se družila myšlenka, že především, resp. Francie je schopna ubránit evropský kontinent proti infiltraci bolševismu, dále právě, či jediné Francie může Evropu zachránit před možnou dominancí amerického kapitálu“ (Goněk, 2007: 139). Tuto hypotézu potvrzuje i postoj Německa k Briandově iniciativě - Němci, v čele s úředníkem ministerstva zahraničních věcí Wilhelmem von Bülowem – v ní viděli pouze pokus Francie o mocenské převýšení Německa. Zároveň v této ideji Němci viděli snahu Francie o „zvěčnění hranic z Versailles a upevnění postavení Francie v čele Evropy“ (Babík, 2006:43). Profesor Michael Gehler¹⁹ zase vidí důvod neúspěchu této koncepce především v tom, že jednalo o iniciativu vedenou především „shora“²⁰, která nemohla být uskutečněná bez podpory středních a nižších vrstev společnosti (Gehler, 2006: 278).

4.6 Nacistická vize sjednocené Evropy

Přestože nacistická vize sjednocené Evropy je spíše již otázkou druhé světové války, je nutné ji zmínit jako jeden z dalších konceptů integrované Evropy. I přes všechny negativní stránky, které nacistické sjednocení Evropy nabízely, se z historického hlediska jedná o nejkomplexnější pokus o sjednocení Evropy první poloviny 20. století. Na rozdíl od dalších integračních vizí, které zůstaly jen „na papíře“ (viz Coudenhov-Kalergi, Masaryk a Briand v předchozích kapitolách) se tato vize nacistickému Německu podařila do jisté míry naplnit. Hitlerova Třetí říše se svými spojenci ovládala v období svého vrcholu během druhé světové války území rozsáhlejší než je současná plocha Evropské unie

¹⁹ Prof. Michael Gehler nar. 1962, v současné době působí jako profesor a ředitel Ústavu dějin na univerzitě v Hildesheimu.

²⁰ Shora ve smyslu vládního návrhu, nikoliv impulsu z řad mas.

a Berlín byl schopen na většině území prosadit své záměry (Drulák, 2000: 115).

Dnes tyto snahy chápeme jako ospravedlnění agresivní politiky, kterou chtěli nejen nacisté, ale i například fašisté ovládnou Evropu. Stejný názor zaujímá i John Laughland ve své knize *Znečištěný pramen*, kde uvádí: „Naopak, nejen nacisté, ale také fašisté a kolaboranti z mnoha evropských zemí svoji agresivní politiku ospravedlňovali širokým využíváním evropské ideologie. Nacisté, vichisté, italští a další fašisté, stejně jako jejich duchovní otcové ve třicátých letech 20. století, za války po mnoho let vypracovávali programy hospodářské a politické integrace Evropy“ (Laughland, 2001: 28). Laughland se dále zmiňuje o velmi silné a intenzivní nacistické propagandě, která se v okupovaných zemích snažila vytvořit dojem, že situace německých dělníků, jejich sociální zabezpečení a vůbec německá ekonomika převyšují jakoukoliv jinou evropskou zemi - a že právě tyto výsledky jsou důvodem k tomu, proč by se měl zbytek Evropy nechat sjednotit podle německého vzoru. Tato veškerá Hitlerova snaha by se dala shrnout pod označením „koherentní systém nacistického proevropského myšlení“ (Laughland, 2001: 28).

Veškeré toto „integrační úsilí“ bylo postaveno na vůdcovském principu, což by se v praxi projevilo jako potvrzení německé hegemonie na kontinentu. Nacistická koncepce „Nové Evropy“ odpovídala v základních obrysech teoretickým představám německých geopolitiků, kteří ovládali od 30. let německou diskusi o mezinárodní politice. Přední postavou této školy byl Karl Haushoffer, bývalý učitel a přítel Hitlerova zástupce Rudolfa Hesse. Při vymezování klíčové oblasti Velkoněmecké říše - koncept tzv. „životního prostoru“ (*Lebensraum*) - měl klíčovou úlohu další ze sympatizantů Německé expanzivní politiky - zakladatel německé geopolitiky Friedrich Ratzel (Drulák, 2000: 115, 116).

Bylo by však mylné domnívat se, že se nacistické evropské myšlení objevilo až roku 1940, jako cosi, co mělo zakrýt německou agresi. Hitler se již od počátku svého vystupování pravidelně zmiňoval o Evropě a možnostech jejího spojení. Hitlerovi zmínky o sjednocené Evropě vyšly v honosné knize s prostým názvem *Europa* (Laughland, 2001: 29).

Pomocí sjednocení evropských států v područí Německa, chtěli němečtí nacisté překonat evropský partikularismus a tím dosáhnout odstranění fragmentizace Evropy. Koncepce národní suverenity byla dle mnohých zastaralá. Nacisté si rovněž plně uvědomovali ekonomické výhody celoevropské spolupráce. Sjednocení by samozřejmě fungovalo na základě silné centrální moci, která by byla v rukou Německa - což pro nacisty představovalo lákavou alternativu uspořádání evropských věcí.

Nacističtí teoretikové jednotné Evropy netvořili pouze malou skupinu v Německu, ale byli rozprostřeni po celé Evropě. Například v Itálii působil jako editor časopisu *Civiltà Fascista* Camilio Pelizzi, který svou základní ideu formuloval takto: nejprve by došlo k vytvoření mezistátních evropských organizací, které by se staraly o společné zájmy, jako jsou zahraniční obchod, směnné kurzy, obrana a kolonie (Šíma, 2008: 51).

Německé úsilí o vytvoření jednotné Evropy v nacistickém područí by se dalo shrnout v několika základních bodech:

- nejednalo se o snahu, která by byla vytvořena až *ex post*, ale o soustavné úsilí, které lze datovat do počátku Hitlerových vystoupení
- sjednocení nemělo proběhnout se zachováním rovnosti všech „členských“ států, ale v rámci hegemonie Německa

- nejednalo se o nepromyšlený, fanatický pokus, ale o taktizování na základě nacistických teorií vycházejících z konceptu tzv. životního prostoru
- se sjednocením Evropy v německém područí nesouhlasili jen němečtí nacisté, ale i sympatizanti této ideologie rozprostření po celé Evropě

5 ZÁVĚR

V práci jsem se pokusila komparativní analýzou zhodnotit vývoj evropské identity a s ní související evropské integrace. V zájmu komplexního pohledu na toto téma, jsem se zabývala hledáním společného evropského identifikačního prvku od samotného zrodu západní civilizace zakotveného v antice. Poté jsem se pomocí výčtu předních dějinných událostí, v kterých můžeme spatřovat prvky integrace (nebo naopak desintegrace) přenesla až do 18. století. Tyto jednotlivé dějinné okamžiky se podílely na utváření dnešní podoby evropské integrace a na našem chápání pojmu evropská identita.

Kritické analýze jsem podrobila přední integrační koncepty 18. a 19. století, které vytvořily prostor pro další poválečné teorie evropského sjednocení. Za skutečného vizionářského předchůdce evropské integrace, jejímž cílem bylo dosažení trvalého mírového soužití, je pokládán abbé de Saint-Pierre. Zmíněný autor předkládá myšlenku Evropy integrované v podobě všeobecné federace všech panovníků – realizace této ideje ale selhala, vzhledem k tomu, že Evropa 18. století postrádala vůli k dosažení politické jednoty. Proti Saint-Pierrově představě všeobecné federace se ve svém díle *K věčnému míru* staví Immanuel Kant, který představuje vlastní vizi integrace v tzv. spojení národů (*Völkerbund*) založeném na republikánském zřízení v každém státu. Dalším z teoretiků je hrabě Saint-Simon, který zveřejňuje svou koncepci sjednocené Evropy v díle *O reorganizaci evropské společnosti*. Saint-Simon vychází z teorie panujícího chaosu ve společnosti - ten je možné překonat s pomocí uplatnění vědeckých metod v politice. Předpokladem pro evropskou kooperaci je zavedení parlamentního režimu ve všech evropských státech. Další osobností, která pracuje s myšlenkou integrace Evropy, je Guiseppe Mazzini, jehož cílem je sjednocení Itálie – což by bylo předstupněm pro další integraci v evropském měřítku. Pierre-Joseph Proudhon rozvíjí svou teorii federativního uspořádání Evropy v práci *Federativní princip*, jak je již z názvu patrné, zastává spolupráci

jednotlivých států na federativní úrovni, což zaručí, že si budou malé i velké státy rovny. Stejně jako Proudhona, řadíme i dalšího teoretika evropského sjednocení – Jeana Jaurése – do skupiny socialistických autorů evropské integrace. Jaurés viděl možnost sjednocení Evropy především ve spolupráci socialistického proletariátu.

Kvalitativně vyšší úrovně dosáhly úvahy o evropské integraci v tezích, na jejichž formulování se podíleli například T. G. Masaryk, Richard N. Coudenhove-Kalergi a Aristide Briand. V mnoha ohledech byly jednotlivé integrační koncepty značně utopické a podléhaly dobovému intelektuálnímu a politickému kontextu. Na straně druhé jsou dnes cenným materiálem při studiu formování evropské integrace a zároveň většina takových prací sloužila jako výchozí bod pro další teorie.

V úvodu práce jsem si položila otázku, zda existuje něco, co bychom mohli charakterizovat jako „evropskou identitu“. V závěru práce mohu konstatovat, že to, zda jsme nositeli této identity, je záležitost zcela individuální. Práce se snažila zachytit historické momenty, které mohly evropskou identitu utvářet a které tak poskytly určitý souhrn prvků, dle kterých se obyvatelé Evropy jako Evropané mohli identifikovat (například původ západní kultury v antice, křesťanství jako dlouhou dobu Evropu utvářející rys, evropský způsob myšlení, politická tradice apod.), avšak tyto prvky neurčují identitu jedince, ale celku. Proto se i evropská identita utvářela ve vztahu k celku – ve vztahu k jednotlivým integračním teoriím, které v ní spatřovaly cosi, co převyšuje identitu jedince – k celku, který by spojoval všechny národy Evropy.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- BABÍK, Michal: 2006. *Iniciativa Aristide Brianda 1929 – 1930 a Československo*. Vydavatelství MU: Brno.
- BOND, M.; SMITHOVÁ, J.; WALLACE, W.: 1998. *Význační Evropané*. Evropský literární klub: Praha.
- BOUZEK, Jan; KRATOCHVÍL, Zdeněk: 1994. *Od mýtu k logu*. Herrmann & synové: Praha.
- BUDIL, Ivo T.: 2003. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Triton: Praha.
- BUDIL, Ivo T.: 2007. Zrození Evropy jako sociokulturního fenoménu – existuje „evropská výjimečnost“? In: CABADA, Ladislav (ed.): *Evropa-kultura-identita. Kulturní pozadí evropské integrace*. Aleš Čeněk: Plzeň, 7-16.
- COUDENHOVE-KALERGI, Richard N.: 1926. *Pan-Evropa*. Aventinum: Praha.
- COUDENHOVE-KALERGI, Richard N.: 1993. *Pan-Evropa*. Pan-Evropa: Praha.
- DAVID, Josef; ŽĎÁRSKÝ, Gustav: 1900. *Úvahy vybrané z literárních, politických a náboženských spisů Josefa Mazziniho*. Jan Laichter na Královských Vinohradech: Praha.
- DOŠEN, Miroslav: 2006. Projects for the Federation of South - East Europe in 19th Century. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Studia Europaea*. 2/2006, s. 33-58.
- DRULÁK, Petr: 2000. Vývoj teorií evropské integrace. In: PATOČKA, Jiří: *Geneze a současnost evropské integrace*. Vysoká škola ekonomická v Praze: Praha, 115-130.

- FASORA, Lukáš; HANUŠ, Jiří; MALÍŘ, Jiří: 2005. *Napoleonské války a historická paměť*. Matice moravská: Brno.
- GALIN, Alexander: 1947. Europe: Split or United? *Foreign Affairs*. 25/1947, 408-420.
- GEHLER, Michael: 2006. From Paneurope to the Single Currency: Recent Studies on the History of European Integration. *Contemporary European History*. 15/2, s. 273-289.
- GERBET, Pierre: 2004. *Budování Evropy*. Karolinum: Praha.
- GONĚC, Vladimír: 2007. *Evropská idea I*. Vydavatelství MU: Brno.
- GRAVES, Robert: 1996. *Řecké mýty 2*. Mustang: Plzeň.
- HEYWOOD, Andrew: 1994. *Politické ideologie*. Victoria Publishing: Praha.
- JORDAN, William Chester: 2002. „Europe“ in the Middle Ages. In: PAGDEN, Anthony: *The Idea of Europe*. Cambridge University Press: Cambridge.
- KANT, Immanuel: 1999. K věčnému míru. OIKOYMENH: Praha.
- KENNEDY, Paul M.: 1996. *Vzestup a pád velmocí*. Lidové noviny: Praha.
- KERÉNYI, Karl: 1996. *Mytologie Řeků I*. OIKOYMENH: Praha.
- KUNZ, Josef L.: 1948. Pan Europe, The Marshall Plan Countries and the Western European Union. *The American Journal of International Law*. 42/4, s. 868 – 877.
- LAUGHLAND, John: 2001. *Znečištěný pramen*. Prostor: Praha.

- LEHMANNOVÁ, Zuzana: 2000. Odkaz Evropy globalizaci. In: PATOČKA, Jiří: *Geneze a současnost evropské integrace*. Vysoká škola ekonomická v Praze: Praha, 166-184.
- MACMILLANOVÁ, Margaret: 2004. *Mírotvorci, Pařížská konference 1919*. Academia: Praha.
- MASARYK, Tomáš Garrigue: 1994. *Nová Evropa*. Doplněk: Brno.
- MASARYK, Tomáš Garrigue: 1990. *Nesnáze demokracie*. Listopad: Praha.
- MAZZINI, Giuseppe: 1900. Europa: její stav a vyhlídky. In: DAVID, Josef; ŽDÁRSKÝ, Gustav: *Úvahy vybrané z literárních, politických a náboženských spisů Josefa Mazziniho*. Jan Laichter na Královských Vinohradech: Praha, 429-469.
- NOLTE, Ernst: 1999. *Fašismus ve své epoše*. Argo: Praha.
- OTTO, Walter F.: 1991. *Mýtus a slovo*. In: REZEK, Petr: *Mýtus, epos a logos*. OIKOYMENH: Praha.
- PETERKOVÁ, Jana: 2000. Péče o kulturní dědictví jako výraz hledání společné identity a spolupráce v evropském prostoru. In: PATOČKA, Jiří: *Geneze a současnost evropské integrace*. Vysoká škola ekonomická v Praze: Praha, 185-213.
- RUBEŠ, Radek: 1999. *Evropa – sjednocení, dělení, různorodost, stejnost, otevřenost a uzavřenost*. In: GOŇCOVÁ, Marta (eds.): *Ke sjednocování Evropy. Studie, materiály, dokumenty*. MU Brno: Brno, 71-77.
- SAINT-SIMON, Henri de: 1949. O reorganizaci evropské společnosti. In: SAINT-SIMON, Henri de: *Výbor z díla*. Orbis: Praha, 81-126.

- SALMON, Trevor C.; NICOLL, William: 1997. Building European Union: a documentary history and analysis. *Manchester University Press*: New York.
- SCHADEWLADT, Wolfgang: 1991. Homérova básnická ontologie. In: REZEK, Petr: *Mýtus, epos a logos*. OIKOYMENH: Praha, 27-47.
- ŠÍMA, Josef: 2008. *Sjednocování Evropy. O hledání evropské identity a zneužití myšlenky Evropy bez hranic*. Liberální institut: Praha.
- ŠKATULA, Emanuel. 1917. *Jaurésovo dílo*. Ústřední dělnické knihkupectví, nakladatelství a antikvariát Antonín Svěcený: Praha.
- VEBER, Václav: 2004. *Dějiny sjednocené Evropy*. Lidové noviny: Praha.
- VESELÝ, Zdeněk: 2000. K počátkům panevropského hnutí. In: PATOČKA, Jiří: *Geneze a současnost evropské integrace*. Vysoká škola ekonomická v Praze: Praha, 93-114.
- VÍTEK, Jiří: 1999. Evropa z pohledu moderní české filozofie. In: Goňcová, Marta (eds.): *Ke sjednocování Evropy*. Vydavatelství MU: Brno. 7-30.
- VOELSEN, Daniel: 2010. A Cosmopolitanism of Nations: Giuseppe Mazzini's Writings on Democracy, Nation Building, and International Relations. *Ethics & International Affairs*. 24/2, s. 215.

7 RESUMÉ

The thesis provides primary insights into the development of the European identity formation and major concepts of the European integration in the first half of the 20th century. As the concept of European identity is closely related to the European integration, these two topics are analyzed simultaneously. The issue of European integration dates from much earlier than after WWII, as many people mistakenly believe. Therefore, this work deals with the first coherent integration concepts at the turn of the 18th and the 19th century. The work also reflects the evolution of the concept of European identity, thus it attempts to map this formation process of European awareness since the ancient times.

The work is not conceived as a comprehensive encyclopedic overview, but as an example of possible views on this issue. It provides readers with the platform for putting individual concepts into historical context and thus the possibility of their own reflection.

8 PŘÍLOHY

8.1 Memorandum sur l'organisation d'Union fédérale européenne/ Memorandum o organizaci režimu federální unie Evropské²¹

V první schůzce dne 9. září 1929 v Ženevě byli zplnomocnění zástupci dvaceti sedmi států evropských, které jsou členy Společnosti národů, na žádost Francie vyzváni, aby vzali v úvahu, nebylo-li by záhodno, aby došlo k dohodě mezi státy, majícími na věci zájem, za tím účelem, aby se mezi evropskými národy vytvořil jakýsi federativní svazek, který by mezi nimi vybudoval režim stálé solidarity a který by jim ve všech případech, kdy by to bylo nutno, dovolil vstoupit okamžitě do styku, aby studovaly, projednávaly a upravovaly problémy, které by je mohl společně zajímati.

Uznávající jednomyslně, že je nutno vyvinout v tomto směru úsilí, tito zástupci států, dotázáni o své mínění, se všichni zavázali, že svým vládám doporučí, aby byla podrobena studiu otázka, která jim byla přímo předložena zástupcem Francie a kterou tento již měl také příležitost nahodit 5. září před 10. Valným Shromážděním Společnosti národů.

Aby ještě lépe osvědčil tuto svou jednomyslnost, která již sama potvrzovala zásadu mravní evropské jednotnosti, řečení zástupci byli toho mínění, že musí bez váhání určit postup, který se jim jevil nejvhodnější k usnadnění navrženého zkoumání: svěřili zástupci Francie péči o to, aby v memorandu k příslušným vládám udal hlavní body, jež by měly zkoumat: aby shromáždil a zaznamenal jejich mínění; aby vyvodil výsledky této široké dotazníkové akce a aby o těchto výsledcích sestavil zprávu, jež by byla předložena ku projednání evropské konferenci, která by se mohla konati v Ženevě v době nejbližšího Shromáždění Společnosti národů.

Vláda republiky, zhošťujíc se posláním svěřeného, chce připomenouti všeobecnou mysl všech zástupců, shromážděných v Ženevě minulého 9. září.

Návrh, jež dvacet sedm evropských vlád učinilo předmětem studia, nalézal své ospravedlnění ve velice jasném citu kolektivní odpovědnosti vůči nebezpečství ohrožujícímu evropský mír z hlediska jak politického,

²¹ přejato z: BABÍK, Michal: 2006. *Iniciativa Aristide Brianda 1929 – 1930 a Československo*. Vydavatelství MU. Brno, s. 197 – 207. ISBN 80-210-4068-8.

tak hospodářského a sociálního z toho důvodu, že všeobecný hospodářský život evropský je v nesouladu. Že je nutno vybudovat stálý režim solidarity, opírající se o smlouvy, aby Evropa byla racionálně organizována, to vyplývá již ze samotných podmínek bezpečnosti a blahobytu národů, jež jejich zeměpisná poloha vede k tomu, aby v této části světa měly vzájemnou účast na solidaritě de facto.

Nikdo dnes nepochybuje o tom, že nedostatek soudružnosti v seskupení hmotných a mravních sil Evropy je ve skutečnosti nejvážnější překážkou rozvoje a účinnosti všech politických i právních zřízení, o něž se chtějí opírat první pokusy o všesvětovou organizaci míru. Toto roztržštění sil omezuje neméně vážně v Evropě možnosti rozšířit hospodářský trh, pokusy o zesílení a zlepšení průmyslové výroby a již tím i všechny záruky proti krizím práce, které jsou pramenem politické i sociální nestálosti. Nebezpečství takového rozdrobení je nyní zvýšeno rozsahem nových hranic (přes 20 tisíc kilometrů celních hradeb), jež mírové smlouvy musely vytvořit, aby učinily v Evropě po právu národním touhám.

Sama činnost Společnosti národů, jejíž odpovědnost je tím těžší, že jež organizací světovou, by mohla být v Evropě vysazena vážným překážkám, kdyby toto územní roztržštění nebylo co nejdříve nahrazeno svazkem solidarity, který by evropským národům dovolil, aby konečně si uvědomily zeměpisnou jednotnost Evropy a aby v rámci Společnosti národů uskutečnily jednu z těch regionálních dohod, jež jsou Paktem Společnosti národů výslovně doporučeny.

To znamená, že vyhledávati způsob evropské spolupráce ve spojení národů nikterak neobsahuje význam Společnosti, nýbrž má a nevyhnutelně musí směřovati jen ke zvětšení tohoto významu, neboť tato snaha se těsně připojuje ke směrnicím Společnosti.

Nejde naprosto o to, aby byla vytvořena nějaká evropská skupina mimo Společnost národů, nýbrž naopak o to, aby evropské zájmy byly uvedeny v soulad pod dozorem a v duchu Společnosti národů tím způsobem, že doplňující součástí všesvětového systému Společnosti stane se systém omezený, ale tím účinnější. Uskutečnění federativní organizace Evropy by vždy bylo Společnosti národů přičteno k dobru jako živel pokroku, z něhož by mohly mít prospěch samy mimoevropské národy.

Toto pojetí nemůže ponechati nijaké nejasnosti, právě tak jako nemohlo zanechati nejasnosti pojetí, z něhož vplynulo, na regionální půdě ještě užší,

kolektivní jednání o locarnské dohody, jež zahájily opravdovou politiku evropské spolupráce.

Vždyť určité otázky zajímají přímo jen Evropu, evropské státy mohou v nich cítit potřebu vlastní, bezprostřednější a přímější akce v zájmu samého míru, a pro otázky ty mají evropské státy zvláštní kompetenci, vyplývající z jejich národních příbuznosti a z jejich společné vzdělanosti. Sama Společnost národů musela při všeobecném vykonávání své činnosti několikrát vzít zřetel k tomu, že Evropa tvoří zeměpisnou jednotku, pro niž se mohou hoditi společná řešení, jež není možno uplatňovat na celém světě. Jedním z úkolů asociace, o niž tu jde, by bylo právě připravovat a usnadňovat koordinování užší evropské činnosti Společnosti národů.

Evropská asociace by naprosto nebyla nějakou novou soudní instancí pro řešení sporů. Mohla by býti v takových věcech vyzvána, aby přispěla jen svou radou, a nebyla by naprosto oprávněna projednat meritorně zvláštní problémy, jichž řešení bylo Paktem nebo smlouvami svěřeno zvláštnímu řízení Společnosti národů nebo jakémukoliv výslovně stanovenému řízení. Ale i v těch případech, kdy by šlo o úkol, vyhrazený Společnosti národů, měl by federativní svazek mezi evropskými státy velice užitečnou úlohu, neboť by připravoval příznivé ovzduší pro mírumilovné řešení Společnosti nebo by usnadňoval provádění jejich rozhodnutí.

Proto se zástupce Francie hned od počátku snažil vyvarovati jakékoliv dvojakosti, když podáváje návrh na první evropskou schůzi byl toho mínění, že schůze té mají se zúčastnit jen zástupci těch států, které jsou členy Společnosti národů, a že se schůze ta má konat v samotné Ženevě u příležitosti desátého valného Shromáždění Společnosti národů, tj. v jejím ovzduší a rámci.

Jako se evropská organizace nestaví proti Společnosti národů, právě tak by se nemohla postavit proti žádné národní skupině na jiných pevninách nebo v samotné Evropě, je-li tato skupina mimo Společnost národů.

Dílo evropské koordinace odpovídá nutnostem, které jsou dostatečně bezprostřední a dostatečně životného významu, aby dílo toto hledalo svůj cíl samo o sobě, v práci skutečně pozitivní, která by se nikdy nemohla obracet a ani nemohla býti obrácena proti nikomu. Naopak bude toto dílo musit být prováděno v plné přátelské důvěře, často i ve spolupráci se všemi ostatními státy nebo státními skupinami, které se dostatečně upřímně zajímají o všesvětovou organizaci míru, aby uznaly význam větší sourodnosti Evropy, chápající nadto dosti jasně moderní zákony mezinárodního hospodářského života, aby v lepším uspořádání Evropy, která by byla

zjednodušená a tím zbavená stálého nebezpečství konfliktů, viděli podmínky stability, jež jsou nutné k jejich vlastním hospodářským výměnným stykům.

Politika evropského sjednocení, k němuž dnes musí směřovati vyhledávání prvního svazku solidarity mezi evropskými vládami, předpokládá totiž pojetí naprosto opačné, nežli bylo to pojetí, které mohlo kdysi v Evropě vést k tvoření celních jednot, směřujících k odstranění vnitřních cel za tím účelem, aby se na hranicích tohoto nového celku vybuodovala přísnější celní hráz, čímž se tedy měl ve skutečnosti vytvořit nástroj boje proti státům, ležícím mimo tyto jednoty.

Takové pojetí by se nesrovnávalo se zásadami Společnosti národů, jež je těsně spojena s pojmem všesvětovosti, zůstávající jejím konečným cílem, i když Společnost sleduje nebo podporuje uskutečňování částečných cílů.

Konečně je třeba naprosto jasně stanovit, že navrhované studium má být vedeno tím všeobecným názorem, že zřízení hledaného federativního svazku mezi evropskými národy by v žádném případě a v žádném stupni nesmělo se nikterak dotýkat svrchovaných práv států, které by byly členy takové asociace de facto.

Dohoda mezi evropskými národy musí být uskutečněna na půdě naprosté svrchovanosti s úplné politické nezávislosti. Bylo by ostatně nemožno si představit i sebe menší myšlenku politické nadvlády uvnitř organizace, výslovně postavené pod dozor Společnosti národů, jejíž dvě základní zásady jsou právě svrchovanost států a jejich rovnoprávnost. A zdaž s právy svrchovanosti nemůže i sám duch každého národa mít možnost, aby se ještě vědoměji uplatnil ve své zvláštní spolupráci na kolektivním díle v režimu federativní unie, jež je v pilném souhlasu s úctou k tradicím a zvláštním znakům každého národa?

S výhradou těchto připomínek a jsou vedena všeobecnou starostí, zmíněnou na začátku tohoto memoranda, vláda republiky podle postupu, stanoveného na první evropské schůzi dne 9. září 1929, má čest předložiti dnes ke zkoumání vládám, jichž se to týká, přehled jednotlivých bodů, o nichž je žádá, aby vyslovily své mínění.

I.

Nutnost povšechné smlouvy, ať již sebeprostší, za tím účelem, aby se prohlásila zásada evropské mravní jednotnosti a aby se slavnostně potvrdila skutečnost, že mezi evropskými státy byla vybudována solidarita.

Formulí co nejvolnější, která by však jasně udávala podstatný cíl této asociace ve službě kolektivního díla mírumilovné organizace v Evropě, zavázaly by se smluvní státy, že pravidelně vstoupí vzájemně na periodických nebo mimořádných schůzkách do styku, aby společně zkoumaly všechny otázky, které by mohl v první řadě zajímat společenství evropských národů.

Poznámky

1. Smluvní vlády by se tak jevily vázány k všeobecné směrnicí určité společné politiky, i byla by tak od nynějška zásada evropské jednoty mimo jakoukoliv diskusi a nade vším postupem denního provádění: zkoumání cest a prostředků bylo by vyhrazeno evropské konferenci, nebo stálému ústrojí, které by bylo povoláno, aby tvořilo živé pouto solidarity mezi evropskými národy a aby tak zosnovalo mravní osobnost evropské Unie.
2. Tento začáteční a symbolický pakt, pod jehož ochranou by se v praxi provádělo určování, organizace a rozvoj podstatných složek evropské Asociace, musil by být sepsán dosti povšechně, takže by se omezil jen na to, že turčil podstatnou úlohu této asociace. Věcí budoucnosti, byla-li by příznivá rozvoji evropské Unie, by bylo usnadnit rozšíření tohoto zásadního paktu, až by nakonec byla sestavena charta podrobnější.
3. Při stylizování evropského paktu by se nicméně musilo přihlížet k hlavním výhradám, označeným v tomto memorandu. Bylo by totiž třeba určit povahu Evropy, jež by se považovala za regionální dohodu, odpovídající ustanovením článku 21 Paktu Společnosti národů a vykonávající svou činnost v rámci Společnosti národů. (Zvláště by bylo výslovně řečeno, že evropská asociace by se nemohla postavit na místo Společnosti národů v úlohách, které byly společností svěřeny Paktem nebo smlouvami, a že by Asociace i ve vlastním oboru organizace Evropy musila ještě uvést svou zvláštní činnost v soulad se všeobecnou činností Společnosti národů.)

4. Aby se lépe dosvědčilo, že Evropa je podřízena Společnosti národů, byl by evropský pakt původně vyhrazen těm evropským státům, které jsou členy Společnosti.

II.

Nutnost takového mechanismu, který by evropské Unii zabezpečil orgány, nutné k plnění jejího úkolu.

- A. Nutnost reprezentativního a odpovědného orgánu ve formě pravidelné instituce „Evropské konference“, skládající se ze zástupců všech vlád evropských, které jsou členy Společnosti národů, a která by byla hlavním vůdčím orgánem evropské Unie ve spojení se Společností národů.

Pravomoc této konference, organizace jejího představenstva a jejích pravidelných nebo mimořádných zasedání by musily být stanoveny na nejbližším shromáždění evropských států, kteréžto shromáždění bude mít úkolem pojednat o závěrech, k nimž dospěje zpráva o odpovědích na tento dotazník, a bude musit zajistit konečnou stylizaci návrhu evropské organizace, pod výhradou, že se tomu dostane nevyhnutelného schválení ze strany vlád nebo že to bude ratifikováno parlamenty.

Poznámka

Aby bylo zabráněno jakémoliv převaze některého z evropských států nad ostatními, musilo by předsednictví evropské konference být jednoroční a musilo by být vykonáváno střídavě.

- B. Nutnost výkonného orgánu ve formě stálého politického výboru, složeného jen z určitého počtu členů evropské konference a zabezpečujícího v praxi evropské Unii, že bude mít jak svůj studijní organismus, tak svůj nástroj k činnosti.

Složení a pravomoc evropského výboru, způsob určování jeho členů v organizaci jeho předsednictva i jeho pravidelných i mimořádných zasedání

by musily být určeny na příštím shromáždění evropských států. Poněvadž činnost tohoto výboru by se musila jako činnost konference dít v rámci Společnosti národů, musily by se jeho schůzky konat současně se zasedáním Rady Společnosti národů.

Poznámky

1. Aby se evropský výbor nedostal do jakékoliv zvláštní převahy, musilo by jeho předsednictvo být vykonáváno střídavě.
2. Výbor, který by mohl se skládati jen z omezeného počtu zástupců evropských zemí, jež jsou členy Společnosti národů, měl by možnost pozvati kdykoliv zástupce ostatních evropských států, ať již jsou či nejsou členy Společnosti národů, kdyby tyto státy měly zvláštní zájem při zkoumání některé otázky. Nadto bylo by mu výslovně vyhrazeno právo pozvati, kdykoliv by to považoval za nutno nebo záhodno, jednoho zástupce mimoevropské mocnosti, ať již tato mocnost patří či nepatří k Společnosti národů, aby byl přítomen nebo i aby se účastnil (s poradním nebo rozhodujícím hlasem) rozhodování, týkajících se otázky, na níž by měla zájem.
3. Jedním z prvních úkolů výboru by mohlo být: na jedné straně všeobecné zkoumání každého postupu k uskutečnění a provádění tohoto navrhovaného plánu ve shodě s hlavními výsledky odpovědí vlád a k tomu cíli vyhledávání cest a prostředků, které by měly technicky určit podstatné prvky příští evropské federální unie; na druhé straně všeobecný soupis programu evropské spolupráce, který by obsahoval:
 - a) zkoumání politických, hospodářských, sociálních a jiných otázek, týkajících se zvláště evropského společenství a dosud Společností národů neprojednávaných;
 - b) zvláštní činnost, která by se vykonávala za tím účelem, aby evropské vlády prováděly všeobecná rozhodnutí Společnosti národů.
4. Po přijetí generálního programu evropské spolupráce mohl by výbor svěřiti studium určitých oddílů zvláštním odborným výborům, přičemž by se musila učiniti opatření, aby tu byly nutné podmínky k tomu cíli, aby práce znalců byla vždy pod dozorem a pod bezprostředním vlivem politického živlu, vyplývajícího přímo z vlád, jež zůstávají společně odpovědny za provádění svého mezinárodního díla a které ostatně mohou pouze samy zabezpečit jeho úspěch na poli politickém, kde tento plán nalézá své vyšší

ospravedlnění. (K tomu cíli by předsednictví odborných výborů mohlo být v každém zvláštním případě svěřeno evropskému státníku, vybranému buď v evropském politickém výboru nebo i mimo tento výbor.)

- C. Nutnost služby sekretariátu, třeba by jeho práce na počátku byla velice omezena. tato služba by měla úkolem zajišťovat administrativně provádění instrukcí presidenta konference nebo evropského výboru, zajišťovat spojení mezi vládami, podepsavšími evropský pakt, zajišťovat svolávání konference nebo výborů, přípravu jejich jednání, zaznamenávání a oznamování jejich rozhodnutí atd.

Poznámky

1. Na počátku by služba sekretariátu mohla být svěřena vládě, která bude pořadem pověřena předsednictvím evropského výboru.
2. Až by se uznalo, že je nutno, aby tu byl stálý sekretariát, musil by tento sekretariát sídlit na témž místě, na němž se konají schůze konference a výboru, musil by tedy sídlit v Ženevě.
3. Při organizaci služby sekretariátu by se vždy musilo přihlížet k možnosti, použít alespoň částečně a dočasně zvláštních služeb sekretariátu Společnosti národů.

III.

Nutnost stanovit předem podstatné směrnice, které budou určovati hlavní koncepce evropského výboru a vésti jej v jeho studijní práci, směřující k vypracování programu příští evropské schůze. (Tento 3. bod může býti ponechán posouzení příští evropské schůze.)

- A. Všeobecné podřízení problému politickému. Každá možnost pokroku na cestě hospodářské jednoty byla přísně určena otázkou bezpečnosti, a jelikož tato otázka sama je těsně spjata s otázkou pokroku uskutečnitelného na cestě jednoty politické, měla by býti konstruktivní snaha směřující k tomu, aby byla Evropě dána její organická struktura, přenesena nejprve na pole politické.

A na tomto poli by měla být potom vypracována v hlavních rysech hospodářská politika Evropy, právě tak jako celní politika každého evropského státu zvláště.

Opačný postup by nebyl jenom marný, ale zdál by se nejslabším státům způsobilým vystaviti je, bez záruk a bez náhrady, nebezpečí politické nadvlády, která by mohla vyplývati z průmyslové nadvlády států nejsilněji organizovaných.

Je tudíž logické a správné, že hospodářské oběti, jež mají být přineseny celku, mohou naléztí své ospravedlnění jen ve vývoji politické situace, ospravedlňující důvěru mezi národy a skutečnou pacifikaci myslí. A i po uskutečnění takovéto podmínky, zabezpečené zavedením režimu stálého a těsného mírového sdružení mezi evropskými národy, bylo by třeba zásahu na poli politickém a vyššího smyslu pro mezinárodní nutnosti, aby členům evropského společenství bylo vnuceno přímé pojetí a skutečné provádění opravdu liberální celní politiky ve prospěch celku.

- B. Koncepce politické evropské kooperace, jež má směřovati k tomuto hlavnímu cíli: federaci založené na myšlence jednoty a nikoliv jednotky, tj. dosti pružné, aby respektovala nezávislost a národní svrchovanost každého ze států zabezpečujíc jim všem výhodu kolektivní solidarity pro úpravu politických otázek týkajících se osudu evropského společenství anebo jednoho z jeho člen. (Taková koncepce by mohla v sobě zahrnovati jako důsledek pro Evropu všeobecný vývoj arbitrážního a bezpečnostního systému a postupné rozšíření politiky mezinárodních záruk, zahájené v Locarnu, na celé evropské společenství, až po včlenění dohod neb řady zvláštních smluv do všeobecnějšího systému.)
- C. Koncepce hospodářské organizace Evropy, jež má směřovati k tomuto hlavnímu cíli: sblížení evropských hospodářství uskutečněné za politické odpovědnosti solidárních vlád.

K tomu účelu by mohly vlády určití samy definitivně ve spisu všeobecného a zásadního rázu, který by byl pouhým paktem o hospodářské solidaritě, cíl, jež míní vytknouti jako ideální účel své celní politiky (zavedení společného trhu pro maximální zvýšení úrovně lidského blahobytu na celkovém území evropského společenství). K výhodě takovéto všeobecné orientace by se mohlo prakticky navázati bezprostřední provádění racionální organizace výroby a evropského obchodu cestou postupného uvolnění

a soustavného zjednodušení oběhu zboží, kapitálu a osob pod jedinou výhradou potřeb národní obrany v každém státě.

Když byla sama zásada této celní politiky jednou schválena a definitivně schválena na poli všeobecné politiky vlád, mohlo by býti studium způsobů a cest provádění přikázáno celé k technickému prozkoumání výboru znalců za podmínek stanovených pod titulem II., B., poznámka 4.

Vhodnost ponechati buď příští evropské konferenci nebo budoucímu evropskému výboru studium všech otázek týkajících se provádění, z nichž následující uvádíme:

A. Určení pole evropské spolupráce, zejména v těchto oborech:

1. Všeobecné hospodářství. – Opravdové uskutečnění v Evropě programu stanoveného poslední hospodářskou konferencí Společnosti národů; kontrola politiky průmyslových jednot a kartelů uzavíraných mezi různými státy; zkoumání a příprava všech budoucích možností ve věci postupného snižování tarifů apod.
2. Hospodářská zřízení. – Uskutečnění určité koordinace při provádění evropskými státy velikých veřejných prací (cest s velkou automobilovou frekvencí, kanálů, atd.)
3. Doprava a tranzit. – Doprava pozemní, osobní a vzdušná: úprava zlepšení mezievropské cirkulace zboží; koordinace prací evropských říčních komisí; dohody mezi železnicemi; evropský režim pošt, telegrafů a telefonů; statut o radiorozhlasu atd.
4. Finance. – Podpora úvěru určeného ke zhodnocení evropských krajů hospodářsky méně rozvitých; evropský trh; otázky měnové atd.
5. Práce. – Řešení určitých otázek práce týkajících se Evropy, jako práce na říčních lodích a ve sklárnách, majících charakter kontinentální nebo regionální jako úprava sociálních důsledků mezievropské emigrace (aplikace z jedné země na druhou zákonů o pracovních úrazech, sociálním pojištění, dělnických pensí, atd.).
6. Hygiena. – Zevšeobecnění určitých hygienických metod zkoušených hygienickou organizací Společnosti národů, zejména: regenerace krajů zemědělských; provádění nemocenského pojištění; státní hygienické školy; evropské epidemiologie; výměna informací a úředníků mezistátními hygienickými úřady; vědecká a úřední spolupráce v boji proti velikým sociálním metlám lidstva, proti nemocem povolání a dětské úmrtnosti, atd.

7. Duševní spolupráce. – Spolupráce prostřednictvím univerzit a akademií; styky literární a umělecké; soustředění vědeckých bádání; zlepšení poměrů tisku ve stycích mezi agenciemi a v dopravě časopisů, atd.
 8. Meziparlamentní styky. – Použití organizace a prací meziparlamentní Unie za účelem rozvíti styků a výměny názorů mezi parlamentními kruhy různých zemí evropských (aby byla připravena politická půda k uskutečnění evropské Unie, která bude nutně vyžadovati schválení parlamentů a vůbec aby zlepšeno bylo mezinárodní ovzduší v Evropě pro vzájemné porozumění zájmům a citům národů).
 9. Administrace. – Utvoření evropských sekcí v některých mezinárodních světových kancelářích (úřadech).
- B. Určení metod evropské spolupráce v otázkách, které by přijala za své evropská konference nebo evropský výbor.

Mohlo by býti vhodné podle případů: Buď vytvořiti orgány koordinační nebo studijní tam, kde neexistují (například pro evropská hospodářská zařízení nebo pro různé evropské říční komise); nebo konečně vyvolávati konference evropské nebo všeobecné Společnosti národů o otázkách způsobilých, aby jí mohly býti projednány, ale dosud projednány nebyly (ke každé evropské konferenci státy mimoevropské by byly pozvány, aby se daly zastupovati pozorovateli, a každá smlouva, která by byla usnesena konferencí svolanou na žádost Států Evropských, pokud by nebyla svým předmětem omezena čistě na kontinent, by zůstala otevřena i jiným státům, které by mohly k ní přistoupiti; nebo pozorovati snahy Společnosti národů v otázkách, které již tvoří předmět jejich metodických studií (přípravnou prací k tomu, aby výměnou názorů a přátelským vyjednáváním vešly v platnost ve vzájemných stycích evropských států smlouvy usnesené nebo doporučení vyslovená Společností národů).

- C. Určení všech způsobů spolupráce mezi Evropskou Unií a státy stojícími mimo tuto unii.

*

Vyžadujíc si, o čtyřech výše uvedených bodech, dobrozdání dvaceti šesti evropských vlád, od nichž dostala mandát k anketě, vláda Republiky by ráda vyslovila tuto všeobecnou poznámku, již usoudila, že musí připojiti, z důvodů čistě praktických, k nejelementárnější koncepci svého dobrozdání: ne že by mínila omeziti ve svých přáních možnosti budoucího vývoje federální organizace evropské, ale proto, že za současného stavu evropského světa je třeba hlavně se držeti začátečních

myšlenek několika velmi jednoduchých názorů, aby rostla naděje, že první konkrétní návrh, způsobilý usmířiti všechny zájmy a všechny zvláštní situace, bude přijat s jednomyslným souhlasem. Proto jest dobrou metodou postupovati od nejjednoduššího ke složitějšímu a ponechati času, aby zabezpečil, stálým vývojem a jakousi nepřetržitou tvorbou život a plný rozvoj přirozených zdrojů, jež by v sobě mohla nésti evropská Jednota.

Taková koncepce vedla již zástupce Francie, když před první evropskou schůzí svolanou do Ženevy, omezil se na návrh, aby bylo hledáno bezprostřední spojení mezi evropskými vládami, členy Společnosti národů, za účelem praktického zajištění kooperace.

Nejedná se o to budovati ze všech kusů ideální konstrukci odpovídající abstraktně všem logickým potřebám širokého nárysu evropského federálního mechanismu, ale věnovati se naopak prakticky skutečnému provádění prvního způsobu styku a stálé solidarity mezi evropskými vládami, přičemž by bylo se vystříhati všeho duševního předbírání, aby byly společně upraveny všechny problémy týkající se organizace evropského míru a racionálního uspořádání životních sil Evropy.

Vláda Republiky by si vážila toho, kdyby dostala do 15. července odpověď dotázaných vlád se všemi poznámkami nebo spontánními návrhy, jimiž by uznaly za vhodné provázeti svou zprávu. Vyslovuje pevnou naději, že tyto odpovědi, vedené velkou snahou, aby bylo učiněno zadost očekávání národů a tužbám evropského svědomí, poskytnou složky dohody a smíření, z nichž by bylo lze ustaviti, při prvním zárodku evropské organizace, trvalý rámec této evropské korporace, jejíž program bude moci býti stanoven na příští ženevské schůzi.

Nikdy nebyla příhodnější ani naléhavější chvíle k zahájení konstruktivního díla v Evropě. Úprava hlavních hmotných i mravních problémů následujících po poslední válce, osvobodí brzy novou Evropu od toho, co nejvíce zatěžovalo její psychologii právě tak jako její hospodářství. Zdá se od nynějška již pohotovou k pozitivní snaze, odpovídající novému pořádku. Je to rozhodná chvíle, kdy pozorná Evropa může určití sama svůj vlastní osud.

Spojiti se, abychom žili a prospívali: taková jest přísná nutnost, před níž se nyní ocitají národy Evropy. Zdá se, že cítění národů v té věci se již jasně projevilo. Na vládách nyní jest, aby se ujaly své odpovědnosti, neb jinak se vysazují nebezpečí, že na to místo seskupení hmotných i mravních sil, nad nimiž si mají podržeti kolektivní vládu ku prospěchu evropského společenství a celého lidstva, nastoupí roztržštěnost jednotlivých iniciativ a neukázněných podniků.

V Paříži, 1. května 1930.